

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

**Яготинський інститут
Кафедра соціальної роботи**

Мовчан Сергій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня бакалавра**

на тему: «Посередництво у справах сім'ї: сучасний стан та перспективи
застосування»

Група **ІН34-9-22-Б1СПр (4,0д)**

Спеціальність: **231«Соціальна робота»**

Освітня програма: **Соціальна робота**

Рівень вищої освіти: **перший (бакалаврський)**

*Дипломна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів, текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело*

Студент

_____ (підпис)

Мовчан Сергій Вікторович

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

к.п.н. Черноштан Євгеній Валерійович

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

(прізвище та ініціали)

Допущено до захисту перед ЕК

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

к.п.н. Черноштан Євгеній Валерійович

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

(прізвище та ініціали)

Яготин 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОСЕРЕДНИЦТВА У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ	9
1.1. Поняття, сутність та принципи посередництва (медіації) у сімейних правовідносинах	9
1.2. Особливості сімейних конфліктів як об'єкта посередництва	17
1.3. Місце та роль сімейної медіації у системі альтернативного вирішення спорів (ADR)	30
Висновки до розділу 1	40
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ТА СІМЕЙ ЯГОТИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ	42
2.1. Організаційно-правова характеристика діяльності Служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради	42
2.2. Особливості вирішення сімейних конфліктів та використання елементів медіації у діяльності Служби	48
2.3. Проблеми та перспективи впровадження сімейної медіації в діяльність Служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради	54
Висновки до розділу 2	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку правової системи України та необхідністю вдосконалення механізмів захисту прав і законних інтересів громадян. На сьогодні система судового розгляду спорів, попри проведення реформ, продовжує стикатися з низкою проблем, серед яких перевантаженість судів, тривалі строки розгляду справ, а також недостатній рівень довіри з боку населення. У таких умовах особливої ваги набуває пошук ефективних альтернативних способів врегулювання конфліктів.

Одним із таких способів є медіація як форма посередництва, що передбачає добровільне, конфіденційне та позасудове врегулювання спорів за участю нейтральної третьої сторони. Попри те, що медіація вже отримала нормативно-правове закріплення в Україні, рівень її практичного застосування залишається недостатнім, що зумовлює необхідність подальшого дослідження її потенціалу та умов ефективного впровадження.

Особливого значення медіація набуває у сфері сімейних правовідносин, де конфлікти мають не лише правовий, а й глибокий емоційний та соціальний характер. Традиційні судові процедури не завжди здатні врахувати інтереси всіх учасників сімейного конфлікту, особливо коли йдеться про збереження міжособистісних зв'язків, інтереси дітей та психологічний стан сторін. У цьому контексті сімейна медіація виступає ефективним інструментом, спрямованим не лише на вирішення спору, а й на досягнення взаєморозуміння та збереження конструктивних відносин у майбутньому.

Актуальність дослідження також обумовлена євроінтеграційними процесами в Україні, які передбачають гармонізацію національного законодавства із європейськими стандартами, зокрема у сфері альтернативного вирішення спорів. Досвід зарубіжних країн свідчить про високу ефективність застосування медіації у сімейних справах, що актуалізує необхідність адаптації відповідних підходів в українській практиці.

Таким чином, дослідження посередництва у справах сім'ї, його сучасного стану та перспектив застосування є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору, що й обумовлює актуальність обраної теми.

Стан наукової розробки проблеми свідчить про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до питань альтернативного вирішення спорів, зокрема медіації, однак інститут сімейної медіації в Україні залишається недостатньо дослідженим у системному та практико-орієнтованому аспекті.

Окремі теоретичні та прикладні аспекти медіації як способу врегулювання спорів висвітлювалися у працях учених у галузі теорії держави і права, цивільного та сімейного права, процесуального права, а також у дослідженнях, присвячених альтернативним способам вирішення конфліктів. Значна увага приділялася загальним принципам медіації, її моделям та місцю в системі ADR.

Водночас питання саме сімейної медіації, її правового регулювання, практичного застосування в Україні, а також інтеграції у діяльність органів і служб, що працюють із сім'ями та дітьми, залишаються фрагментарно дослідженими. Недостатньо розкритими є також проблеми впровадження медіації в сімейних правовідносинах та адаптації міжнародного досвіду до національної правової системи.

Таким чином, незважаючи на наявність значної кількості наукових напрацювань у сфері медіації загалом, комплексне дослідження сімейної медіації в умовах сучасного стану правової системи України потребує подальшого наукового опрацювання, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, що виникають у процесі застосування медіації як способу врегулювання спорів у сфері сімейних правовідносин.

Предметом дослідження є сучасний стан розвитку інституту сімейної медіації, а також проблеми та перспективи його впровадження в правову систему України.

Метою дослідження є комплексний аналіз ролі та значення медіації у врегулюванні сімейних правовідносин і конфліктів, а також обґрунтування доцільності та ефективності розвитку інституту сімейної медіації в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- охарактеризувати поняття, сутність та принципи медіації як способу альтернативного врегулювання спорів;
- проаналізувати основні моделі медіації та визначити її місце серед інших способів альтернативного вирішення спорів;
- дослідити особливості сімейних конфліктів як об'єкта медіації;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання медіації у сфері сімейних правовідносин;
- проаналізувати практику використання елементів медіації у діяльності Служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради;

Методологічна основа бакалаврської роботи. У процесі дослідження місця медіації у сфері сімейних правовідносин було використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів.

Серед загальнонаукових методів важливе місце посідає діалектичний метод, який дав змогу дослідити медіацію як правове та соціальне явище у розвитку та взаємозв'язку його елементів. Застосування цього методу дозволило узагальнити різні наукові підходи до визначення поняття медіації та сформулювати власне бачення її сутності й ролі у врегулюванні сімейних конфліктів.

Також у роботі використано такі загальнонаукові **методи**:

- системний метод, який дав можливість розглядати сімейні правовідносини як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, а також визначити місце медіації в цій системі та її взаємодію з іншими способами врегулювання спорів;
- інституційний метод, застосування якого дозволило дослідити медіацію як окремий правовий інститут, визначити його структуру, функції та значення у сфері сімейних правовідносин;

- загальносоціологічний метод, що сприяв аналізу взаємозв'язку правових і соціальних аспектів медіації, зокрема з урахуванням специфіки сімейних конфліктів як соціального явища;
- поведінковий (біхевіористський) метод, який дозволив врахувати вплив поведінки учасників конфлікту на перебіг і результат медіаційної процедури, що є особливо важливим у сімейних правовідносинах;
- аксіологічний метод, завдяки якому медіація розглядається крізь призму загальнолюдських цінностей, зокрема поваги до честі та гідності особи, конфіденційності, добровільності та орієнтації на збереження сімейних відносин;
- антропологічний метод, який дозволив дослідити медіацію з позицій орієнтації на людину, її потреби, інтереси та міжособистісні зв'язки, що має особливе значення у сфері сімейних правовідносин.

Серед спеціально-наукових методів було **використано:**

- формально-юридичний метод, який застосовувався для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють інститут медіації, а також для визначення її правової природи, принципів та умов застосування;
- порівняльно-правовий метод, що дозволив здійснити аналіз зарубіжного досвіду застосування сімейної медіації, виявити спільні та відмінні риси правового регулювання, а також визначити можливості імплементації найкращих практик в Україні.

Застосування зазначених методів забезпечило всебічне дослідження обраної тематики, дозволило глибоко проаналізувати об'єкт і предмет дослідження та досягти поставленої мети.

Наукова новизна дослідження результатів полягає у комплексному дослідженні інституту сімейної медіації як ефективного механізму альтернативного врегулювання сімейних конфліктів у контексті сучасного стану правової системи України та її євроінтеграційних процесів.

У роботі уточнено підхід до розуміння сімейної медіації як самостійного інструменту врегулювання спорів, що поєднує правові, соціальні та психологічні

аспекти впливу на учасників сімейного конфлікту. Наголошено на доцільності розмежування формального судового вирішення спорів і медіаційних процедур, орієнтованих на досягнення взаємоприйняттого рішення між сторонами.

Дістало подальшого розвитку положення щодо ролі сімейної медіації у системі альтернативного вирішення спорів (ADR), зокрема в частині її застосування у діяльності органів та служб, що працюють із сім'ями та дітьми. Обґрунтовано значення елементів медіаційного підходу в практиці соціальних служб як проміжного етапу до повноцінного впровадження інституту медіації.

Також удосконалено підхід до визначення перспектив розвитку сімейної медіації в Україні шляхом врахування міжнародного досвіду та адаптації найефективніших моделей до національної правової системи.

Теоретична основа дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі сімейного права, теорії держави і права, а також альтернативного вирішення спорів, зокрема медіації. У роботі використано положення сучасних правових концепцій щодо сутності та значення медіації як ефективного способу врегулювання конфліктів.

Під час дослідження було опрацьовано наукові підходи до визначення поняття медіації, її принципів, моделей та ролі у системі альтернативного вирішення спорів. Окрема увага приділялася працям, у яких розкриваються особливості застосування медіації у сфері сімейних правовідносин, з урахуванням їх соціальної та психологічної специфіки.

Крім того, теоретичною основою стали положення міжнародних актів і стандартів у сфері медіації, а також результати наукових досліджень, присвячених впровадженню та розвитку інституту сімейної медіації в різних правових системах.

Практична значущість отриманих результатів. Практична значущість отриманих у роботі результатів полягає у можливості їх використання для вдосконалення механізмів альтернативного врегулювання сімейних конфліктів, зокрема шляхом розвитку інституту сімейної медіації в Україні.

Результати дослідження можуть бути застосовані у діяльності органів та установ, що працюють у сфері захисту прав дітей та сімей, соціальних служб, а також у практиці медіаторів і соціальних працівників.

Зокрема, узагальнені висновки та пропозиції можуть сприяти підвищенню ефективності вирішення сімейних спорів позасудовим шляхом, зменшенню конфліктності у сімейних правовідносинах та збереженню міжособистісних зв'язків між їх учасниками.

Крім того, матеріали дослідження можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання дисциплін з сімейного права, медіації та альтернативного вирішення спорів, а також при підготовці навчально-методичних матеріалів.

Структура бакалаврської роботи складається із вступу, двох розділів, що включають по три підрозділи кожен, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОСЕРЕДНИЦТВА У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ

1.1. Поняття, сутність та принципи посередництва (медіації) у сімейних правовідносинах

Альтернативні способи вирішення спорів як складова позасудового врегулювання конфліктів сьогодні широко застосовуються у більшості країн світу та розглядаються як ефективний інструмент захисту порушених прав. У міжнародній практиці такі механізми не є новими, оскільки тривалий час використовуються поряд із традиційними судовими процедурами.

Україна, орієнтуючись на європейський вектор розвитку та впроваджуючи міжнародні правові стандарти у національну правову систему, також закріпила можливість використання альтернативних способів вирішення спорів на законодавчому рівні. Це свідчить про поступове формування сучасного підходу до врегулювання конфліктів, який передбачає не лише судовий, а й позасудовий захист прав.

Слід підкреслити, що медіація є лише одним із різновидів альтернативних способів вирішення спорів. До цієї групи також належать переговори, арбітраж, діяльність третейських судів, незалежна оцінка обставин, консиліація, а також комбіновані процедури, зокрема мед-арб. Однак саме медіація становить особливий інтерес у межах даного дослідження, оскільки вона має специфічний порядок застосування, власні принципи, а також характеризується як певними перевагами, так і недоліками[19].

Актуальність обраної тематики зумовлена тим, що інститут медіації в Україні перебуває на етапі активного становлення та поширення. У зв'язку з цим важливим є аналіз розвитку даного явища, визначення його теоретичного змісту у науковій доктрині та нормативно-правових актах, а також дослідження проблем практичного застосування медіації у співвідношенні з традиційними юрисдикційними способами захисту прав. Не менш важливим є виявлення сильних і слабких сторін цього інструменту врегулювання конфліктів.

Незважаючи на те, що відповідно до ч. 1 ст. 16 Цивільного кодексу України кожна особа має гарантоване право звернутися до суду з метою захисту своїх особистих немайнових або майнових прав та інтересів, спори, які виникають у сфері цивільно-правових відносин, можуть вирішуватися не лише у судовому порядку, а й за допомогою інших передбачених законодавством механізмів. Поряд із традиційними юрисдикційними формами захисту дедалі більшого значення набувають альтернативні способи врегулювання спорів, серед яких особливе місце займає медіація [1, с. 89].

Альтернативне вирішення спорів (ADR — Alternative Dispute Resolution) є узагальненим поняттям, що охоплює різноманітні процедури позасудового врегулювання конфліктів. У європейській практиці також використовуються такі терміни, як «ефективне вирішення спорів» (EDR — Effective Dispute Resolution) та «дружнє врегулювання спорів» (Amicable Dispute Resolution) [2, с. 59]. Зазначені підходи активно застосовуються у світовій практиці як альтернатива судовому розгляду, оскільки дозволяють сторонам вирішити спір швидше, з меншими фінансовими витратами та із забезпеченням конфіденційності [2, с. 61].

Історичні витоки медіації пов'язують із періодом Великої депресії у Сполучених Штатах Америки в 1930-х роках. У цей час медіація використовувалася як інструмент врегулювання конфліктів у трудовій та сімейній сферах, а також сприяла зниженню соціальної напруженості. Надалі цей інститут набув поширення в європейських країнах, зокрема у Німеччині, Франції, Італії, а також в інших державах, таких як Сінгапур [3, с. 34].

На сучасному етапі поняття медіації закріплено в низці міжнародних нормативно-правових актів. Зокрема, у Рекомендації Rec (2002) медіація визначається як процес врегулювання спору, в межах якого сторони за участю одного або кількох нейтральних посередників (медіаторів) ведуть переговори з метою досягнення взаємоприйняттого рішення [4]. Аналогічний підхід закріплено у Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року, що стосується окремих аспектів медіації у цивільних і комерційних справах [5]. У цьому документі підкреслюється, що медіація є ефективним способом вирішення

спорів, який дозволяє досягти результату у стислі строки та з мінімальними витратами, враховуючи індивідуальні потреби сторін. Крім того, домовленості, досягнуті в результаті медіації, мають вищу ймовірність добровільного виконання та сприяють збереженню конструктивних відносин між учасниками конфлікту [3, с.36].

Відповідно до положень Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації), затвердженого наказом Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2016 року № 892, підставою для проведення процедури медіації є добровільна згода сторін, оформлена у письмовій формі. Така згода передбачає намір учасників конфлікту здійснювати переговори з метою його врегулювання за участю нейтрального посередника — медіатора [6].

Водночас у Законі України «Про медіацію» цей інститут визначається як добровільна, позасудова, конфіденційна та структурована процедура, в межах якої сторони конфлікту за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню спору або врегулювати його шляхом переговорного процесу [7].

Слід зазначити, що практичне застосування медіації підтверджується не лише законодавчими нормами, але й судовою практикою. Зокрема, у відповідних рішеннях Верховного Суду наголошується, що медіація може бути ефективним інструментом вирішення широкого кола спорів, особливо тих, де важливим є збереження подальших взаємовідносин між сторонами, наприклад, у сімейних, трудових або комерційних правовідносинах. Крім того, підкреслюється можливість застосування медіації на будь-якій стадії розвитку конфлікту [8].

Узагальнюючи наведені підходи, медіацію можна визначити як процес переговорів між сторонами за участю нейтральної третьої особи — медіатора, який організовує комунікацію та сприяє досягненню взаємоприйняттого рішення, не наділяючись при цьому повноваженнями самостійно вирішувати спір.

Як особлива процедура врегулювання конфліктів, медіація характеризується низкою специфічних ознак:

- участь незалежного та нейтрального посередника, який сприяє налагодженню діалогу між сторонами;
- прийняття рішення безпосередньо сторонами спору, а не медіатором;

- відсутність жорстко регламентованої процедури, змагальності та обов'язковості прийняття рішення;
- укладення медіаційної угоди, яка, як правило, виконується добровільно і потребує додаткового звернення до компетентних органів у разі необхідності примусового виконання [9, с. 132].

Процес медіації має певну внутрішню структуру та включає кілька послідовних етапів.

Перший етап — підготовчий. На цьому етапі медіатор здійснює збір та аналіз інформації про сторони конфлікту, їх позиції та інтереси, організовує обмін необхідними документами, а також узгоджує організаційні питання проведення процедури, зокрема місце та формат зустрічей [3, с. 37].

Другий етап передбачає відкриття процедури медіації, під час якого визначаються правила взаємодії сторін і окреслюється порядок подальшої роботи.

Третій етап полягає у з'ясуванні інтересів сторін, що дозволяє перейти від формальних позицій до глибшого розуміння причин конфлікту.

Четвертий етап — безпосередній переговорний процес, у ході якого сторони за підтримки медіатора шукають можливі варіанти вирішення спору.

П'ятий етап передбачає досягнення домовленості та оформлення її у вигляді відповідної угоди [3, с. 37–38].

Слід підкреслити, що медіація має низку переваг порівняно з судовим розглядом. Зокрема, вона сприяє встановленню конструктивної взаємодії між сторонами, тоді як судовий процес часто поглиблює конфлікт і посилює напруженість.

Крім того, медіація забезпечує більшу гнучкість процедури, оскільки сторони самостійно визначають її межі та можуть обговорювати будь-які питання, які вважають важливими для врегулювання спору. Важливою перевагою є також те, що результат досягається за взаємною згодою сторін, що підвищує ймовірність добровільного виконання досягнутих домовленостей [10].

До прикладу 17 листопада 2023 року під час круглого столу «Судова влада та медіація: точки перетину» голова Касаційного цивільного суду у складі

Верховного Суду Борис Гулько звернув увагу на значне навантаження судової системи України. Згідно зі статистичними даними, у 2022 році на розгляді в судах перебувало близько 3,5 мільйона справ, значна частина яких не була своєчасно вирішена з різних причин [3, с. 37]. Така ситуація свідчить про перевантаженість судової системи та ускладнення реалізації права громадян на своєчасний доступ до правосуддя.

У цьому контексті застосування медіації розглядається як один із ефективних інструментів зменшення навантаження на суди та оптимізації процесу вирішення спорів. Суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді Олена Білоконь підтримала позицію щодо доцільності запровадження обов'язкової досудової медіації для окремих категорій справ. Зокрема, це стосується спорів, пов'язаних із визначенням місця проживання дитини та встановленням порядку участі у її вихованні [3, с. 38].

Практика також демонструє ефективність застосування медіації навіть на стадії виконавчого провадження. Так, у провадженні приватного виконавця перебувала справа щодо виконання рішення господарського суду, яким боржника — товариство з обмеженою відповідальністю — було зобов'язано надати стягувачу доступ до необхідної документації. Після проходження виконавцем навчання з базових навичок медіації ним було організовано індивідуальні консультації зі сторонами спору.

У результаті проведеної роботи сторони дійшли взаємної згоди щодо порядку виконання рішення суду. Було погоджено графік доступу до документів, який реалізовувався в офісі приватного виконавця. Виконавче провадження було завершено у повному обсязі, а скарги до Міністерства юстиції України з боку боржника відкликано [11, с. 462].

Таким чином, наведений приклад підтверджує, що застосування медіаційних підходів навіть у виконавчому провадженні сприяє ефективному врегулюванню конфлікту, зниженню рівня протистояння між сторонами та забезпеченню добровільного виконання судових рішень.

Враховуючи вищезазначене, можна сформувати переваги та недоліки медіації як альтернативного способу розв'язання спорів. Безперечно перевагами медіації є те, що предмет розгляду медіації є розширеним і об'ємним на відміну від судового – оскільки суд розглядає спір в межах позовних вимог. По-друге в медіації присутня повна конфіденційність, навіть щодо факту медіації, в той час, коли судовий процес є відкритим.

Тривалість медіації залежить від учасників: години, дні, 1-1.5 місяці, тоді як судовий процес може бути роками, і нарешті вартість значно нижча на медіацію чим на судові витрати. На практиці ця процедура допомагає розвантажувати судову систему, а також забезпечує громадянам швидке й ефективне вирішення спору.

В той же час, неможливо не погодитися з позицією Євгена Синельникова, суддею Верховного Суду Касаційного цивільного суду, який зазначив, недоліки та перешкоди на шляху розвитку медіації а саме, такі як недостатньо активна роль в інформуванні та пропонуванні медіації представниками правничих професій та судом, відсутність достатньої кількості кваліфікованих медіаторів у деяких регіонах, недостатня співпраця суду з організаціями медіаторів, війна, відсутність обов'язкової медіації у певних категоріях спорів, недостатній рівень обізнаності деяких суддів про медіативні процедури та рівень довіри до медіаторів [12].

На нашу думку, для поширення медіації необхідно сформувати широке інформаційне коло щодо даної тематики, підвищувати обізнаність громадян про представлений вид альтернативного способу вирішення спорів, запровадити обов'язкову медіацію для певних категорій справ (наприклад сімейних, зокрема, у сфері приватно-правових відносин), створити єдиний реєстр медіаторів, організувати спеціальні курси (спеціалізацію) для суддів задля вироблення підходів для вирішення спорів особливо у приватно-правовій сфері [14].

У сучасних умовах реформування правової системи України особливої актуальності набуває питання вдосконалення механізмів врегулювання правових спорів. Традиційно основним способом захисту прав і законних інтересів

залишається судовий розгляд, однак зростання кількості справ, складність процедур та тривалі строки їх вирішення обумовлюють необхідність пошуку альтернативних підходів. У зв'язку з цим усе більшого значення набувають примирні процедури як ефективний інструмент розв'язання конфліктів.

Особливо важливим є впровадження таких процедур у сфері публічно-правових відносин, де однією зі сторін виступає держава або її органи. Традиційно вважалося, що у таких правовідносинах можливості для компромісу є обмеженими, однак сучасна правова практика доводить протилежне. Використання примирних механізмів у адміністративних спорах сприяє не лише більш швидкому вирішенню конфліктів, але й підвищенню рівня довіри громадян до державних інституцій.

Світовий досвід переконливо свідчить про ефективність альтернативних способів вирішення спорів, серед яких провідне місце займає медіація. У багатьох країнах, зокрема у США та державах Європейського Союзу, медіація є невід'ємною складовою правової системи[10].

Її широке застосування дозволяє значною мірою розвантажити суди, скоротити витрати сторін та забезпечити більш гнучкий і конфіденційний підхід до врегулювання конфліктів. Важливою перевагою медіації є також те, що вона сприяє збереженню або відновленню ділових та соціальних відносин між сторонами.

В Україні інститут медіації перебуває на етапі становлення та поступового впровадження. Хоча законодавство вже містить окремі положення щодо можливості застосування примирних процедур, їх системне регулювання ще потребує вдосконалення. Особливо це стосується адміністративних та інших публічно-правових спорів, де застосування медіації поки що не є достатньо поширеним.

Важливим теоретичним аспектом є визначення співвідношення понять «медіація» та «посередництво». У науковій літературі відсутній єдиний підхід до тлумачення цих категорій. Частина дослідників вважає їх тотожними, підкреслюючи, що обидва терміни позначають процес врегулювання спору за участю нейтральної третьої сторони. Інші науковці наголошують на ширшому змісті поняття «посередництво», яке може охоплювати не лише вирішення конфліктів, але

й інші види діяльності, пов'язані з представництвом інтересів чи сприянням укладенню угод[19].

З огляду на міжнародний досвід, термін «медіація» має більш вузьке та спеціалізоване значення, що дозволяє чітко відмежувати його від інших форм посередницької діяльності. Водночас у національному правовому контексті термін «посередництво» є більш традиційним і зрозумілим. У зв'язку з цим доцільним є їх паралельне використання, з урахуванням змістовного навантаження кожного з них.

Сутність медіації полягає у добровільному врегулюванні спору самими сторонами за сприяння незалежного, нейтрального та неупередженого посередника. Основною функцією медіатора є організація конструктивного діалогу між сторонами, виявлення їхніх інтересів та пошук взаємоприйняттого рішення. При цьому медіатор не має права нав'язувати сторонам власне бачення вирішення спору або приймати обов'язкові рішення, що принципово відрізняє медіацію від судового розгляду чи арбітражу.

Однією з ключових переваг медіації є її гнучкість. Сторони мають можливість самостійно визначати умови проведення процедури, обирати медіатора, а також контролювати процес прийняття рішення. Крім того, медіація характеризується конфіденційністю, що є важливим фактором у випадках, коли сторони зацікавлені у нерозголошенні обставин спору[16].

Не менш важливим є те, що медіація може застосовуватися на різних стадіях врегулювання спору. Вона може передувати зверненню до суду, використовуватися під час судового розгляду або навіть на етапі виконання судового рішення. Така універсальність значно розширює можливості її практичного застосування.

Водночас слід враховувати, що ефективність медіації значною мірою залежить від рівня правової культури учасників правовідносин, їх готовності до компромісу та довіри до інституту посередництва. Саме тому важливим напрямом державної політики має стати популяризація примирних процедур, підготовка професійних медіаторів та формування відповідної правосвідомості у суспільстві[56].

Таким чином, медіація (посередництво) є перспективним та ефективним інструментом удосконалення механізмів захисту прав і законних інтересів в Україні. Її подальший розвиток потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавчої бази, розширення сфери застосування, зокрема у публічно-правових відносинах, а також уніфікацію термінології. Важливим кроком у цьому напрямі має стати закріплення чіткого визначення поняття медіації (посередництва) та встановлення ефективних механізмів її реалізації на практиці.

1.2. Особливості сімейних конфліктів як об'єкта посередництва

Проблематика конфліктів є однією з найбільш актуальних у сучасному суспільстві, оскільки конфліктні ситуації супроводжують практично всі сфери життєдіяльності людини. Вони можуть виникати як на рівні окремих держав і регіонів, так і в межах локальних громад чи міжнаціональних відносин. Причини їх виникнення є різноманітними та багатофакторними, охоплюючи політичні, економічні, соціальні, культурні та інші аспекти.

Особливе місце серед них займають сімейні конфлікти, які сьогодні набули значного поширення і свідчать про наявність дисгармонії у внутрішньосімейних відносинах. Дослідження причин, форм прояву та механізмів розвитку сімейних конфліктів є надзвичайно важливим для сучасної науки, оскільки в умовах соціальних трансформацій спостерігається зростання кількості розлучень, зокрема серед молодих сімей.

Сімейні конфлікти проникають у приватну сферу життя людини, впливаючи на подружні стосунки та загальну стабільність сімейної системи. При цьому сім'я виступає одним із ключових соціальних інститутів, від стабільності якого значною мірою залежить розвиток суспільства в цілому. Недаремно у науковій та суспільній думці підкреслюється теза про те, що міцна сім'я є основою міцної держави. Саме тому питання підтримки та зміцнення сімейних відносин повинно займати важливе місце у державній соціальній політиці.

Сімейний конфлікт як соціально-психологічне явище є досить поширеним, що пояснюється інтенсивністю міжособистісних взаємодій у межах

сім'ї. Кожен із членів сім'ї має власні цінності, переконання та життєві установки, які не завжди узгоджуються між собою. У результаті цього можуть виникати суперечності, непорозуміння та емоційні напруження, що поступово переростають у конфліктні ситуації.

У деяких випадках конфлікти набувають форми глибокої конфронтації, коли сторони втрачають здатність до конструктивного діалогу та взаєморозуміння. Це призводить до накопичення образ, претензій і погіршення емоційного клімату в сім'ї, що ускладнює можливість мирного врегулювання суперечностей.

Відоме висловлювання Л. Толстого про те, що «кожна нещаслива сім'я нещаслива по-своєму», підкреслює індивідуальний характер сімейних проблем. Дійсно, причини конфліктів у сім'ї можуть суттєво відрізнятися, однак часто вони мають спільні корені, пов'язані з порушенням комунікації, відсутністю взаєморозуміння або невмінням вирішувати суперечки конструктивним шляхом[9].

Таким чином, сімейні конфлікти є складним багатовимірним явищем, яке потребує комплексного вивчення, а також розроблення ефективних підходів до їх попередження та врегулювання з метою забезпечення стабільності сімейних відносин і психологічного благополуччя їх членів.

У дослідженнях А. П. Мусакіної встановлено, що особистісні характеристики жінки значною мірою впливають на стабільність сімейних відносин. Зокрема, жінки, яким притаманні такі риси, як комунікабельність і доброзичливість, частіше успішно формують сім'ю та мають вищий рівень задоволеності шлюбом[67].

Водночас надмірна орієнтація на реалізацію власних інтересів може ускладнювати взаємодію з партнером і дітьми. Крім того, підвищений рівень домінантності жінки нерідко зумовлює зниження рівня взаєморозуміння між подружжям у конфліктних ситуаціях, особливо тоді, коли порушуються рольові очікування в сім'ї [6].

Науковці також підкреслюють, що виникнення сімейного конфлікту визначається не лише об'єктивними умовами взаємодії або особливостями його учасників, а й суб'єктивним сприйняттям ситуації. Йдеться про уявлення кожного з

партнерів щодо власних потреб, мотивів і цінностей, а також про їхнє бачення шлюбного партнера, що суттєво впливає на характер взаємин [7].

Важливою умовою гармонійних подружніх відносин є довірливе та відкрите спілкування між партнерами. Саме воно створює основу для взаєморозуміння та запобігає накопиченню конфліктних ситуацій. У цьому контексті конфлікт можна розглядати як ознаку порушення комунікації та неможливості досягнення домовленостей щодо певних питань. Водночас Ю. Е. Альошина зазначає, що скарги на труднощі у спілкуванні не завжди усвідомлюються самими партнерами під час конфлікту і часто формулюються лише в процесі психологічного консультування [8].

Профілактика сімейних конфліктів значною мірою залежить від поведінки всіх членів сім'ї, передусім подружжя. При цьому слід враховувати, що незначні суперечки можуть виконувати конструктивну функцію, сприяючи узгодженню позицій і запобігаючи розвитку більш глибоких конфліктів. Однак у більшості випадків доцільним є недопущення ескалації конфліктних ситуацій.

Там, де подружжя орієнтоване на збереження та розвиток сімейних відносин, конфлікти можуть виступати своєрідним механізмом трансформації стосунків, сприяючи переходу на якісно новий рівень взаємодії та кращому взаєморозумінню між партнерами [9].

Однією з ключових передумов ефективного врегулювання конфлікту є правильне визначення його справжніх причин. Це завдання є досить складним, оскільки істинні мотиви нерідко приховуються або спотворюються емоційними реакціями учасників конфлікту. Додаткову складність становить психологічний захист справжніх причин, які можуть бути витіснені у підсвідомість і проявлятися лише у вигляді зовнішньо прийнятних аргументів.

Важливим є також розуміння того, що у сімейних системах діє принцип взаємозумовленості причин і наслідків, що ускладнює встановлення єдиного джерела конфлікту.

Для успішного вирішення сімейних конфліктів необхідними є взаємне бажання сторін знайти компроміс та готовність до поступок. Навіть якщо ініціатива

виходить лише від однієї сторони, це вже може стати поштовхом до конструктивного діалогу та подальшого врегулювання ситуації.

Важливим етапом є також перший крок до примирення, який часто є найбільш складним через небажання сторін поступатися. Саме тому готовність до діалогу та зниження рівня емоційної напруги може відігравати вирішальну роль у подоланні конфлікту.

Основними шляхами попередження сімейних конфліктів є побудова відносин на принципах рівності, взаємної поваги, довіри та відповідальності між членами сім'ї.

Підсумовуючи, слід зазначити, що аналіз наукових джерел свідчить про недостатній рівень розробленості проблематики причин виникнення сімейних конфліктів, незважаючи на її високу практичну значущість. У зв'язку з цим перспективним напрямом подальших досліджень є пошук ефективних методів запобігання та врегулювання сімейних конфліктів, спрямованих на покращення психологічного клімату в сім'ї та гармонізацію міжособистісних відносин [10].

Сімейні конфлікти являють собою суперечності або розбіжності між членами сім'ї, які виникають під впливом різноманітних чинників і супроводжуються емоційною напруженістю. Такі конфлікти можуть стосуватися як повсякденних побутових питань, так і більш глибоких аспектів — ціннісних орієнтацій, очікувань та особистісних установок учасників сімейних відносин.

Як зазначають І. М. Хоржевська та І. О. Рижкова, однією з найпоширеніших причин подружніх конфліктів є недостатній рівень комунікації між партнерами. Проблеми у спілкуванні проявляються у відсутності діалогу, небажанні слухати та розуміти потреби й переживання один одного [19].

Важливим джерелом напруги у шлюбі також виступають фінансові труднощі. Конфлікти можуть виникати як через нестачу матеріальних ресурсів, так і через різні підходи до планування та використання сімейного бюджету.

Суттєве значення мають відмінності у системі цінностей та життєвих очікуваннях партнерів. Різні погляди на сімейні ролі, виховання дітей, релігійні або

моральні переконання нерідко стають підґрунтям конфліктів, особливо якщо вони не були узгоджені до укладення шлюбу.

Додатковим фактором є нерівномірний розподіл сімейних обов'язків, зокрема щодо ведення домашнього господарства та виховання дітей. Якщо один із партнерів відчуває надмірне навантаження або несправедливість у розподілі ролей, це може спричинити накопичення образ і напруження у стосунках[14].

Ревнощі та недовіра також належать до значущих причин сімейних конфліктів. Вони можуть мати як реальне підґрунтя (наприклад, зради), так і бути наслідком внутрішньої невпевненості одного з партнерів. Відсутність довіри часто призводить до підозр, що посилює конфліктність у взаєминах.

Серед інших важливих чинників виділяють незадоволеність інтимними стосунками, яка може бути пов'язана зі зміною потреб, рівня емоційної або фізичної близькості, а також із фізіологічними або психологічними труднощами.

На сімейні відносини також впливають зовнішні обставини, зокрема професійний стрес, матеріальні труднощі, проблеми зі здоров'ям або втручання з боку родичів. Усі ці фактори можуть посилювати емоційне напруження між членами сім'ї[16].

Важливим аспектом є також незадоволення емоційних потреб, коли один із партнерів відчуває брак підтримки, уваги чи розуміння. Це нерідко призводить до відчуття самотності навіть у межах сім'ї та загострює конфліктні ситуації.

Конфлікти можуть виникати й через невідповідність реального сімейного життя попереднім очікуванням подружжя. Ідеалізовані уявлення про шлюб, рівень добробуту або гармонію у стосунках часто не збігаються з реальністю, що викликає розчарування.

Окрему групу причин становлять складні взаємини з родичами, насамперед із батьками одного з подружжя. Надмірне втручання у життя сім'ї або залежність від зовнішньої думки може створювати додаткову напругу між партнерами.

Також конфлікти нерідко виникають через різні підходи до виховання дітей, коли батьки використовують несумісні стилі виховання — авторитарний і ліберальний, що ускладнює прийняття спільних рішень [24, с. 157].

З точки зору Т. А. Ткачук та А. С. Іщенко, сім'я є первинною соціальною групою, яка базується на шлюбі, родинних зв'язках або усиновленні [17]. Вона виконує важливі функції соціалізації, підтримки та передавання культурних і моральних цінностей. У сім'ї формується система ролей, обов'язків та взаємної відповідальності, а також забезпечується емоційна підтримка її членів.

Сім'я є динамічною соціальною системою, яка змінюється відповідно до життєвого циклу: дорослішання дітей, поява нових поколінь, зміна структури ролей тощо. У процесі її функціонування неминуче виникають суперечності, зумовлені різницею в поглядах, потребах та способах їх задоволення [23, с. 227].

Як зазначає О. М. Васильченко, сімейні конфлікти супроводжуються широким спектром емоційних реакцій, які залежать від інтенсивності ситуації та індивідуальних особливостей учасників.

Однією з провідних емоцій є гнів, що виникає як реакція на образу, несправедливість або розчарування. Він може проявлятися як у вербальній формі (звинувачення, різкі висловлювання), так і у невербальній (міміка, жести).

Образа формується у випадках, коли особа відчуває ігнорування своїх почуттів або порушення очікувань. Вона може накопичуватися і з часом призводити до загострення конфлікту.

Розчарування виникає тоді, коли реальність не відповідає очікуванням щодо поведінки або ставлення інших членів сім'ї. Страх у конфліктних ситуаціях пов'язаний із занепокоєнням щодо можливих негативних наслідків, зокрема втрати стосунків або підтримки.

Почуття провини може з'являтися у випадку усвідомлення власної неправоти та часто супроводжується прагненням до примирення. Роздратування, у свою чергу, є реакцією на повторювані побутові труднощі або нерозуміння.

Відчуття самотності може виникати навіть у повноцінній сім'ї, якщо один із її членів не отримує емоційного відгуку. У складних і тривалих конфліктах можливе виникнення відчаю, коли ситуація сприймається як безвихідна.

Ревнощі залишаються однією з найсильніших емоцій у сімейних відносинах і можуть виникати як через реальні події, так і через уявні загрози з боку третіх осіб [5, с. 226].

У результаті проведеного наукового дослідження було систематизовано основні підходи до попередження та врегулювання конфліктів у сім'ї, а також визначено межі ефективності їх практичного застосування. Встановлено, що ефективність використання тих чи інших методів значною мірою залежить від характеру конфлікту, особливостей міжособистісних відносин та рівня готовності сторін до конструктивної взаємодії.

У процесі дослідження сімейних конфліктів було встановлено, що їх виникнення зумовлюється комплексом різнорідних факторів, які можуть мати як психологічну, так і соціально-побутову природу. Серед основних причин можна виділити прагнення одного з партнерів змінити іншого, що часто призводить до внутрішнього опору, оскільки кожна особа має сформовану систему цінностей, переконань і уявлень про сімейне життя. Спроби нав'язати власну модель поведінки зазвичай викликають напруження у стосунках[20].

До поширених чинників сімейних конфліктів також належать егоїстичні установки, ревнощі, а також низький рівень комунікативної культури між членами сім'ї. Небажання вести конструктивний діалог і відсутність навичок ефективного спілкування часто стають підґрунтям непорозумінь і емоційного відчуження.

Суттєвим фактором є обмеження особистої свободи та самовираження членів сім'ї, а також незадоволення базових емоційних потреб, таких як увага, підтримка, турбота та взаєморозуміння. До цього додаються побутові труднощі, матеріальна нестабільність, різниця у життєвих поглядах, духовних інтересах, а також несумісність темпераментів. Окремо слід відзначити такі деструктивні чинники, як подружня зрада, неповага у взаєминах, наявність шкідливих звичок та небажання брати участь у спільному вирішенні сімейних проблем.

У науковій літературі підкреслюється, що конфлікт у сім'ї виникає тоді, коли сторони претендують на одні й ті самі ресурси, ролі або позиції, або ж мають взаємовиключні цілі. Такий підхід, зокрема, представлений у роботах В. К. Мягера та Т. М. Мішиної, які розглядають конфлікт як зіткнення інтересів, що може проявлятися у боротьбі за домінуюче становище у сімейній системі [2].

Водночас у сучасних дослідженнях наголошується, що сімейний конфлікт не завжди має виключно негативний характер. У певних випадках він може виступати механізмом розвитку сімейних відносин, сприяючи переосмисленню взаємодії та формуванню нових моделей поведінки. Відтак, стабільність сім'ї визначається не відсутністю конфліктів, а здатністю їх конструктивного подолання з мінімальними емоційними втратами [2; 3].

Дослідник А. І. Кочетов виділяє низку ключових причин сімейних конфліктів. Серед них — порушення етичних норм подружніх відносин, зокрема зрада та ревності, які суттєво підривають довіру між партнерами [16]. Окремо він звертає увагу на можливу біологічну або психофізіологічну несумісність, що може проявлятися у відмінностях темпераменту, біоритмів або сексуальних потреб.

Ще однією причиною є складнощі у взаємодії з оточенням, зокрема з родичами та соціальним середовищем. Нерідко конфлікти виникають через втручання батьків у життя молодшої сім'ї, що порушує автономність подружніх стосунків. Також значну роль відіграють розбіжності в інтересах і потребах партнерів, які з часом можуть змінюватися, що призводить до втрати спільних точок дотику.

Окрему групу причин становлять відмінності у виховних підходах до дітей, коли батьки застосовують різні методи та цілі виховання, що створює додаткову напругу в сімейній системі. Крім того, важливим чинником є наявність особистісних недоліків у партнерів, таких як емоційна нестабільність, неохайність, агресивність або брехливість, які можуть ускладнювати взаємодію. Нарешті, суттєвим джерелом конфліктів виступає відсутність порозуміння між батьками та дітьми, що пояснюється різницею поколінь, цінностей та життєвого досвіду.

Відповідно до теоретичних положень К. Томаса та Р. Кілменна, поведінка особистості у конфліктних ситуаціях може проявлятися у п'яти основних стилях: конкуренція, співробітництво, уникнення, пристосування та компроміс[19].

Зазначені стилі поведінки знаходять своє відображення у відповідних стратегіях врегулювання конфліктів, які в науковій літературі умовно поділяють на декілька груп. До них відносять уникнення, коли учасник конфлікту не надає значної уваги ні власним інтересам, ні інтересам іншої сторони; згладжування, що ґрунтується на прагненні зберегти гармонійні відносини; примушення, яке передбачає нав'язування власної позиції; компроміс, що полягає у взаємних поступках; а також вирішення проблеми шляхом пошуку взаємовигідного рішення для всіх сторін конфлікту [5, с. 223].

Вибір тієї чи іншої стратегії поведінки у конфлікті зумовлюється як ситуативними чинниками, так і особистісними характеристиками учасників. У запропонованій моделі враховується баланс між ступенем орієнтації на власні інтереси та рівнем врахування інтересів іншої сторони, а також активність чи пасивність поведінки в конфліктній взаємодії.

Стиль поведінки у конфлікті можна визначити як індивідуальний спосіб реагування особистості на конфліктні ситуації та характер її взаємодії з іншими учасниками. Формування таких стилів залежить від психологічних особливостей людини, соціокультурного середовища та специфіки самої конфліктної ситуації.

Так, стиль уникнення передбачає свідоме ухилення від участі у конфлікті, особливо у випадках, коли проблема не є суттєвою або існують інші пріоритетні завдання. Пристосування, у свою чергу, полягає у готовності однієї зі сторін поступитися власними інтересами задля збереження взаємин та підтримання стабільності у спілкуванні [10].

За підходом М. С. Корольчука, стратегії поведінки у конфлікті можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Деструктивні стратегії, до яких відносять уникнення, пристосування та суперництво, сприяють загостренню конфлікту та погіршенню взаємин[9]. Натомість конструктивні стратегії —

співробітництво та компроміс — спрямовані на пошук взаємоприйняттого рішення та зміцнення міжособистісних відносин.

Ефективність обраної стратегії безпосередньо впливає на результат конфліктної ситуації. Конструктивні підходи сприяють формуванню довіри та взаєморозуміння, тоді як деструктивні можуть призводити до ескалації напруження та втрати емоційного контакту між сторонами [14].

До основних умов успішного завершення конфлікту відносять відкриту та щирю комунікацію, яка дозволяє сторонам висловлювати власні думки та потреби. Важливим елементом є активне слухання, що сприяє кращому розумінню позицій опонента та зниженню рівня напруги.

Не менш значущою умовою є взаємна повага між учасниками конфлікту, яка дозволяє зосередитися на вирішенні проблеми, а не на особистісних претензіях. Також важливу роль відіграє готовність до компромісу, що передбачає взаємні поступки та пошук оптимального рішення для обох сторін [12].

Отже, створення сприятливих умов для конструктивного вирішення конфлікту є ключовим чинником ефективної взаємодії та зниження рівня емоційної напруги між учасниками.

Дослідниця Т. О. Кругла пропонує покроковий алгоритм вирішення конфліктних ситуацій, який дозволяє систематизувати процес їх врегулювання. Першим етапом є визначення сутності конфлікту та прогнозування можливих шляхів його розвитку [7]. Далі здійснюється збір необхідної інформації для з'ясування причин конфлікту та позицій сторін.

Наступним кроком є аналіз отриманих даних, у ході якого виявляються справжні інтереси та потреби учасників, а також можливі перешкоди для врегулювання. Після цього формулюються спільні цілі, які мають бути реалістичними та зрозумілими для всіх сторін.

На етапі вибору рішення визначається найбільш ефективний варіант, що враховує інтереси учасників. Далі розробляється детальний план дій із визначенням строків та відповідальних осіб. Завершальним етапом є реалізація обраного рішення та оцінка його результативності [16].

Таким чином, дотримання структурованого алгоритму вирішення конфліктів підвищує ймовірність досягнення конструктивного результату та сприяє покращенню взаємин між сторонами.

Узагальнюючи, слід зазначити, що стратегії поведінки у конфлікті є складними психологічними механізмами, які визначають характер взаємодії між його учасниками. У межах теорії К. Томаса та Р. Кілменна виокремлюють п'ять базових стилів поведінки: конкуренція, співробітництво, уникнення, пристосування та компроміс[13].

Сімейні конфлікти, у свою чергу, характеризуються різноманітністю причин і форм прояву. Вони можуть виникати через розбіжності у цінностях, матеріальні труднощі, проблеми виховання дітей або порушення комунікації між членами сім'ї. Їх розвиток часто супроводжується емоційною напругою, такою як гнів, образа, страх чи розчарування.

Ефективне врегулювання сімейних конфліктів можливе за умови відкритого діалогу, готовності до компромісу та конструктивної зміни поведінки сторін. У складних випадках доцільним є залучення фахівців, зокрема психологів або сімейних медіаторів.

З метою продуктивного вирішення конфліктів важливо адекватно оцінювати ситуацію, враховувати інтереси всіх сторін, аналізувати джерело суперечностей, а також об'єктивно оцінювати як власну поведінку, так і поведінку опонента.

Дослідження також підтверджують, що інтенсивність і форма прояву сімейних конфліктів значною мірою залежать від індивідуально-психологічних особливостей особистості, зокрема темпераменту та характеру. Як зазначає Н. В. Гришина, підвищена конфліктність часто пов'язана з такими рисами, як імпульсивність, емоційна нестійкість та низький рівень самоконтролю [5].

Для ґрунтовного аналізу способів попередження та вирішення сімейних конфліктів передусім необхідно визначити сутність самого поняття «сімейний конфлікт» та врахувати його специфічні ознаки. Під сімейним конфліктом доцільно розуміти протистояння між членами сім'ї, що виникає

внаслідок зіткнення протилежних інтересів, потреб, цінностей, цілей або поглядів. Такі конфлікти мають складну природу, оскільки поєднують у собі як емоційний, так і соціально-правовий компоненти.

Особливість сімейних відносин полягає в тому, що вони формуються під впливом двох взаємопов'язаних складових: з одного боку — це міжособистісні зв'язки, засновані на почуттях, емоційній прив'язаності, любові та родинній спорідненості, а з іншого — правове регулювання, закріплене у сімейному законодавстві України. Саме поєднання цих факторів зумовлює підвищену емоційність сімейних конфліктів, їх динамічність, а також різноманітність форм прояву і способів вирішення[18].

Причини виникнення внутрішньо-сімейних конфліктів є багатограними та різноманітними. Вони можуть бути пов'язані як із побутовими труднощами, фінансовими проблемами чи розподілом обов'язків, так і з психологічною несумісністю, різницею у цінностях або невмінням ефективно комунікувати. Водночас слід наголосити, що повне уникнення конфліктів у сімейному житті є практично неможливим. Більш того, для нормального функціонування сім'ї важливо не стільки уникати конфліктів, скільки навчитися правильно ними управляти.

Управління сімейними конфліктами включає два взаємопов'язані напрями: їх профілактику та безпосереднє врегулювання. Профілактика конфліктів передбачає цілеспрямовану діяльність, спрямовану на запобігання їх виникненню або мінімізацію їх деструктивного впливу. Вона полягає у впливі на ті фактори та умови, які потенційно можуть стати джерелом конфлікту у майбутньому[20].

Саме профілактика визнається найбільш ефективним способом управління конфліктами, оскільки дозволяє уникнути негативних наслідків ще на ранніх етапах. Вона потребує значно менших витрат ресурсів порівняно з процесом врегулювання вже існуючого конфлікту. Основою профілактики є створення таких умов сімейного життя, які сприяють взаєморозумінню, довірі та відкритому спілкуванню між членами сім'ї.

Серед загальних методів попередження конфліктів доцільно виділити формування культури спілкування, розвиток навичок активного слухання,

уникнення агресивних або маніпулятивних моделей поведінки, а також своєчасне обговорення проблемних питань. Важливим елементом профілактики є усунення або мінімізація факторів, що провокують конфлікти, зокрема емоційної напруги, взаємних претензій та недовіри.

Внутрішньо-сімейні відносини повинні будуватися на засадах взаємної поваги, підтримки та довіри. Використання конструктивних моделей поведінки сприяє зниженню рівня конфліктності та формує сприятливий психологічний клімат у сім'ї. Водночас деструктивні стратегії, такі як ігнорування проблем, агресія або тиск, лише поглиблюють конфлікт і ускладнюють його подальше вирішення[12].

Що стосується завершення конфлікту, то воно може відбуватися у різних формах: врегулювання, згасання, трансформація або переростання в інший конфлікт. Проте найбільш ефективною та бажаною формою є саме його вирішення, яке передбачає усунення причин конфлікту та досягнення взаємоприйняттого рішення.

Ключовою передумовою успішного вирішення сімейного конфлікту є наявність спільних цінностей та прагнення сторін зберегти сімейні відносини. За відсутності таких установок ефективність будь-яких рекомендацій суттєво знижується. Важливо, щоб у процесі врегулювання було не лише досягнуто компромісу, але й усунуто першопричину конфлікту[7].

На початковому етапі вирішення конфлікту кожен із його учасників має здійснити глибокий аналіз ситуації, зіставити власну позицію з позицією іншої сторони та критично оцінити власну поведінку. Такий підхід сприяє формуванню об'єктивного бачення проблеми та підвищує ймовірність досягнення конструктивного результату.

У випадках, коли самотійно врегулювати конфлікт не вдається, сторони можуть звернутися до третьої нейтральної сторони. Такою стороною можуть виступати психологи, конфліктологи або медіатори. Їхня участь є особливо важливою, оскільки вони допомагають працювати з емоційною складовою конфлікту, яка часто є визначальною у сімейних відносинах[54].

На відміну від цього, звернення до державних органів зазвичай має інший характер. Воно свідчить про те, що конфлікт досяг високого рівня загострення і не може бути врегульований шляхом переговорів. Державні інституції, як правило, не вирішують конфлікт у його глибинному розумінні, а лише припиняють його шляхом застосування правових механізмів.

Таким чином, ефективне врегулювання сімейних конфліктів потребує комплексного підходу, який поєднує профілактичні заходи, розвиток комунікативних навичок, готовність до компромісу та, за необхідності, залучення фахівців. Саме такий підхід дозволяє не лише подолати конфлікт, але й зміцнити сімейні відносини в цілому.

1.3. Місце та роль сімейної медіації у системі альтернативного вирішення спорів (ADR)

Сімейні спори традиційно належать до категорії найбільш складних правових конфліктів, що пояснюється їх високою емоційною насиченістю та тісним особистісним зв'язком між учасниками.

У сучасних умовах такі конфлікти привертають підвищену увагу як науковців, так і практиків, оскільки їх наслідки виходять за межі приватних інтересів і можуть впливати на соціальну стабільність загалом. Особлива роль сім'ї як базового соціального інституту зумовлює необхідність ефективного врегулювання подібних спорів у межах правової системи[8].

Вирішення сімейних конфліктів у правозастосовній практиці ускладнюється тим, що сторони, як правило, мають глибоке знання особистісних особливостей одне одного, що підсилює емоційний компонент спору та ускладнює об'єктивне формування правової позиції. Це також впливає на процес доказування та вибір найбільш ефективних способів захисту прав.

У цьому контексті важливого значення набувають альтернативні способи врегулювання спорів, серед яких особливе місце посідає медіація. Вона являє собою добровільну процедуру позасудового врегулювання конфлікту за участю незалежного посередника, метою якої є досягнення взаємоприйняттого рішення між сторонами[26].

У сфері сімейних відносин медіація може розглядатися як дієвий інструмент запобігання загостренню конфлікту, зниження рівня емоційної напруги та сприяння конструктивному діалогу між учасниками спору. Водночас її застосування у сімейних справах потребує врахування специфіки таких правовідносин, високого рівня конфіденційності та психологічної чутливості сторін, що визначає особливі вимоги до процедури та професійної підготовки медіаторів.

Медіація є одним із сучасних альтернативних способів врегулювання конфліктів, що базується на принципах добровільної участі сторін, конфіденційності процесу та нейтральності третьої особи — медіатора. Її ключове призначення полягає у сприянні сторонам у пошуку взаємоприйняттого рішення без звернення до судових інстанцій, що дозволяє уникнути тривалих та фінансово витратних процедур. Важливою особливістю медіації є орієнтація не на формальне правове протистояння, а на реальні інтереси учасників конфлікту, що сприяє збереженню або відновленню міжособистісних відносин.

Міжнародні засади медіації закріплені у низці нормативних актів, зокрема у Директиві ЄС 2008/52/ЄС щодо окремих аспектів медіації у цивільних і комерційних справах, а також у рекомендаціях Ради Європи, які визначають необхідність розвитку позасудових механізмів вирішення спорів. В Україні правове регулювання цього інституту забезпечується Законом України «Про медіацію» (2021 р.), який визначає організаційні та процедурні основи її застосування. Закон передбачає можливість використання медіації у різних сферах правовідносин, у тому числі й у сімейних справах[16].

Згідно із законодавчим визначенням, медіація є добровільною, конфіденційною та структурованою процедурою, у межах якої сторони за сприяння медіатора намагаються шляхом переговорів запобігти виникненню або врегулювати вже існуючий спір. Основоположними принципами цього процесу виступають добровільність, рівність учасників, неупередженість медіатора та конфіденційність. У сімейних правовідносинах медіація найчастіше застосовується для вирішення питань, пов'язаних із поділом майна, визначенням місця проживання дитини, порядком участі у вихованні та іншими спірними аспектами сімейного життя.

Конституція України гарантує кожній особі право на захист своїх прав усіма незабороненими законом способами, що створює правову основу для застосування медіації як допустимого механізму врегулювання спорів. Крім того, процесуальне законодавство України передбачає можливість мирного врегулювання спору на будь-якій стадії судового розгляду, зокрема через укладення мирової угоди, що також узгоджується з ідеєю альтернативного вирішення конфліктів.

У науковій літературі медіація розглядається як універсальний інструмент врегулювання спорів, що може застосовуватися у різних галузях права. Дослідники підкреслюють її ключові переваги, серед яких добровільність участі, гнучкість процедури, конфіденційність та чітко визначена роль медіатора як нейтрального посередника. Окремі автори також наголошують, що до альтернативних способів вирішення спорів належать не лише медіація, а й переговори, примирення, експертна оцінка, арбітраж та інші механізми[43].

У сфері сімейного права медіація має особливе значення, оскільки дозволяє враховувати інтереси не лише сторін спору, а й дітей, а також забезпечує більш гнучкий підхід до формування домовленостей. Вона сприяє збереженню контролю учасників над результатом вирішення конфлікту та дозволяє виробляти індивідуальні рішення, адаптовані до конкретної сімейної ситуації.

Водночас ефективність медіації значною мірою залежить від добровільності сторін та їх готовності до конструктивного діалогу. Процедура може бути розпочата як до звернення до суду, так і під час судового розгляду або навіть після ухвалення рішення суду, що свідчить про її гнучкість.

В Україні функціонує професійна спільнота медіаторів, зокрема Асоціація сімейних медіаторів, яка формує стандарти діяльності у цій сфері. До основних функцій медіатора належать сприяння аналізу конфліктної ситуації, допомога у виявленні інтересів сторін, підтримка конструктивного діалогу та забезпечення дотримання принципів нейтральності й конфіденційності. При цьому медіатор не має права приймати рішення за сторони або виступати їх представником у суді щодо того самого спору[26].

Сторони медіації можуть залучати адвокатів, які забезпечують правову підтримку, консультують щодо можливих юридичних наслідків домовленостей та допомагають оформити досягнуті результати у правову форму. Таким чином, медіація не виключає правничого супроводу, а навпаки — може його доповнювати.

У міжнародній практиці медіація активно застосовується для врегулювання сімейних спорів, особливо у випадках розлучення, визначення місця проживання дітей, аліментних зобов'язань та поділу майна. Її реалізація здійснюється як приватними медіаторами, так і державними або муніципальними структурами.

До основних переваг медіації належить значне скорочення часу вирішення спору, зменшення фінансових витрат, а також зниження навантаження на судову систему. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли судова система України стикається з перевантаженням та ускладненим доступом до правосуддя[2].

Важливою перевагою також є орієнтація медіації на інтереси сторін, а не на їх формальні правові позиції. Це дозволяє знаходити більш гнучкі та індивідуалізовані рішення, зокрема щодо участі у вихованні дітей чи розподілу майна. Крім того, конфіденційність процедури забезпечує захист приватної інформації, що є суттєвою перевагою порівняно із відкритими судовими процесами.

Разом із тим, медіація має і певні обмеження. Основним недоліком є відсутність автоматичної юридичної сили досягнутих домовленостей, якщо вони не оформлені належним чином. Також існує ризик нерівності сторін, коли більш сильна сторона може впливати на результат переговорів. Крім того, успіх процедури залежить від доброї волі та готовності обох учасників до співпраці.

Окремо слід враховувати позицію науковців, які підкреслюють, що впровадження Закону України «Про медіацію» сприяє формуванню культури мирного вирішення спорів та розвитку позасудових механізмів захисту прав[3].

Таким чином, медіація є ефективним інструментом вирішення сімейних конфліктів, який має значний потенціал для розвитку в Україні. Водночас її практична результативність залежить від рівня правової культури суспільства,

професійної підготовки медіаторів та належного нормативного забезпечення. Подальший розвиток цього інституту потребує вдосконалення законодавчої бази, розширення практики застосування та підвищення обізнаності громадян щодо його переваг.

У сучасних правових системах медіація розглядається як один із найбільш ефективних альтернативних механізмів урегулювання спорів, що дає змогу сторонам уникати тривалого судового розгляду та досягати взаємоприйнятних рішень. Цей інститут вирізняється високим рівнем адаптивності, оскільки може застосовуватися у різних сферах суспільних відносин, включаючи сімейні, трудові, комерційні та адміністративні конфлікти.

У процесі розвитку медіації сформувалися різні її моделі, які відрізняються підходами до організації процедури, роллю медіатора та ступенем його впливу на результати переговорів.

Різноманіття моделей медіації зумовлює необхідність їх комплексного аналізу, що дозволяє глибше зрозуміти специфіку функціонування цього інституту. Вивчення основних підходів дає можливість визначити їх методологічні засади, переваги та потенційні обмеження, а також оцінити ефективність у різних умовах застосування. Такий підхід є важливим як для теоретичного осмислення медіації, так і для її практичного використання у правозастосовній діяльності[6].

Особливого значення аналіз моделей медіації набуває в контексті формування національної системи альтернативного вирішення спорів в Україні. Оскільки інститут медіації перебуває на етапі становлення, досвід інших держав може бути корисним для адаптації ефективних практик та розроблення власної моделі правового регулювання.

Дослідження різних моделей медіації дозволяє досягти кількох важливих цілей. Насамперед, воно сприяє виявленню тенденцій розвитку цього інституту та розумінню логіки еволюції підходів до врегулювання конфліктів. Крім того, порівняльний аналіз дає змогу визначити найбільш результативні практики, які можуть бути впроваджені у національну правову систему. Важливим є також дослідження ролі держави у регулюванні медіаційних процедур, зокрема щодо

забезпечення таких принципів, як добровільність участі, конфіденційність та нейтральність посередника.

Окремо слід відзначити, що вивчення моделей медіації дозволяє сформулювати уявлення про перспективи розвитку цього інституту в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та особливостей національної правової системи. Це створює підґрунтя для подальшого вдосконалення механізмів альтернативного вирішення спорів і підвищення їх ефективності[36].

Важливим аспектом розвитку сімейної медіації є її порівняння з традиційним судовим розглядом, що дозволяє більш чітко окреслити переваги та недоліки кожного із підходів. Судовий процес, незважаючи на його необхідність як гарантії захисту прав, має переважно формалізований характер. Рішення ухвалюється суддею на підставі норм права та наданих доказів, що часто не враховує глибинні причини конфлікту, зокрема емоційні, психологічні та комунікативні аспекти.

На відміну від суду, медіація орієнтована не лише на правову сторону спору, а й на відновлення взаєморозуміння між сторонами. Вона дозволяє виявити приховані інтереси учасників конфлікту, які часто не озвучуються у судовому процесі. Наприклад, у спорах щодо визначення місця проживання дитини справжньою причиною конфлікту може бути не юридичне питання, а страх втрати емоційного зв'язку з дитиною або недовіра до іншого з батьків. Саме такі аспекти стають предметом роботи медіатора.

Ще однією суттєвою перевагою медіації є її конфіденційність. Судові засідання, як правило, є відкритими, що може створювати додатковий психологічний дискомфорт для сторін, особливо у справах, пов'язаних із сімейними відносинами. Натомість медіація забезпечує безпечний простір для обговорення проблем, що сприяє більш відвертому діалогу[7].

Не менш важливим є й те, що медіація дозволяє сторонам самостійно контролювати процес прийняття рішення. У судовому розгляді результат залежить від судді, тоді як у медіації сторони самі формують умови домовленості. Це

підвищує рівень відповідальності за прийняте рішення та сприяє його добровільному виконанню.

Разом із тим, слід зазначити, що медіація не є універсальним способом вирішення всіх конфліктів. Її ефективність значною мірою залежить від готовності сторін до співпраці. У випадках, коли один із учасників конфлікту категорично відмовляється від діалогу або існує значний дисбаланс сил (наприклад, у ситуаціях домашнього насильства), застосування медіації може бути обмеженим або навіть недоцільним. У таких випадках необхідне втручання державних органів та застосування правових механізмів захисту[23].

Окремої уваги заслуговує питання взаємодії медіації з діяльністю органів державної влади, зокрема органів опіки та піклування. У практиці вирішення сімейних спорів ці органи відіграють важливу роль, особливо коли йдеться про захист прав та інтересів дітей. Проте їх діяльність здебільшого спрямована на встановлення відповідності умов проживання дитини визначеним стандартам, тоді як медіація дозволяє більш глибоко дослідити міжособистісні відносини у сім'ї.

У деяких випадках діяльність представників органів опіки може набувати ознак медіативного підходу, коли вони намагаються налагодити діалог між сторонами та сприяти досягненню взаємоприйняттого рішення. Проте через значне навантаження та обмежені ресурси така практика не є системною. Саме тому розвиток інституту професійної медіації є необхідним для підвищення ефективності врегулювання сімейних конфліктів[5].

Значний інтерес становить також міжнародний досвід застосування сімейної медіації. У багатьох країнах вона є обов'язковим або рекомендованим етапом перед зверненням до суду. Наприклад, у деяких європейських державах суд може відмовити у розгляді справи, якщо сторони не спробували врегулювати спір шляхом медіації. Такий підхід сприяє зменшенню кількості судових справ та розвитку культури діалогу.

У країнах із розвиненою практикою медіації значна увага приділяється підготовці медіаторів. Вони проходять спеціалізоване навчання, яке включає як

правові дисципліни, так і психологію, конфліктологію, техніки ведення переговорів. Це дозволяє забезпечити високий рівень професіоналізму та ефективності їх діяльності.

В Україні питання підготовки медіаторів також набуває актуальності. Формування професійного середовища медіаторів є важливою умовою розвитку цього інституту. Необхідним є також підвищення рівня обізнаності населення щодо можливостей медіації, оскільки багато громадян досі не знають про існування такого способу вирішення спорів[5].

Особливу роль медіація відіграє у формуванні правової культури суспільства. Вона сприяє розвитку навичок конструктивного спілкування, відповідального ставлення до вирішення конфліктів та підвищенню рівня довіри між людьми. У довгостроковій перспективі це позитивно впливає на соціальну стабільність та зменшення рівня конфліктності у суспільстві.

Крім того, медіація має значний виховний потенціал. У процесі її застосування сторони вчаться слухати один одного, враховувати інтереси іншої сторони та знаходити компромісні рішення. Це особливо важливо у сімейних відносинах, де збереження комунікації між сторонами має ключове значення, навіть після завершення конфлікту.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що сімейна медіація є не лише ефективним способом врегулювання спорів, але й важливим соціальним інститутом, який сприяє гармонізації сімейних відносин та розвитку правової культури.

Її подальший розвиток в Україні потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавства, розвиток інфраструктури медіації, підготовку фахівців та популяризацію цього інституту серед населення.

Впровадження медіації у практику вирішення сімейних спорів дозволить не лише підвищити ефективність правосуддя, але й забезпечити більш гуманний та індивідуалізований підхід до кожної конкретної ситуації. Саме тому медіація має всі передумови для того, щоб зайняти важливе місце у системі захисту прав і свобод людини в Україні[16].

Підготовчі етапи медіації, зокрема премедіація та підготовча фаза, становлять ключову основу ефективного врегулювання спору, оскільки саме на цьому рівні формується психологічна, організаційна та інформаційна готовність сторін до діалогу. Їхня взаємодія забезпечує послідовний перехід від первинної оцінки конфлікту до структурованого переговорного процесу, мінімізуючи ризики ескалації та комунікативних бар'єрів.

Премедіація виконує переважно діагностичну та комунікативно-психологічну функцію: вона спрямована на встановлення довіри, зниження емоційної напруги та виявлення реальних інтересів сторін. Підготовчий етап, у свою чергу, має організаційно-структурний характер і забезпечує формалізацію процесу через визначення формату зустрічей, ролі медіатора, правил взаємодії та інформаційного забезпечення[6].

Використання попередніх переговорів, індивідуальних консультацій (кокусів) та цифрових платформ суттєво підвищує ефективність підготовчої стадії, забезпечуючи більш швидкий обмін інформацією та краще розуміння позицій сторін. Водночас практика демонструє наявність низки проблем, пов'язаних із неоднорідністю процедур, технічними обмеженнями цифрових інструментів та недостатньою стандартизацією організаційних підходів.

Запропоновані напрями вдосконалення — адаптація процедур до типу спору, підвищення цифрової компетентності учасників, чіткий розподіл ролей та впровадження систем моніторингу — спрямовані на підвищення якості медіаційного процесу в цілому. Завершальним елементом підготовчої стадії виступає договір про проведення медіації, який закріплює правові та процедурні рамки подальшої взаємодії сторін і забезпечує принципи добровільності, конфіденційності та нейтральності.

У підсумку, підготовчі етапи медіації є не допоміжними, а структуроутворюючими елементами всього процесу, від яких безпосередньо залежить стабільність домовленостей та ефективність альтернативного вирішення спорів[14].

Основна фаза переговорів є ключовим етапом медіаційного процесу, у межах якого безпосередньо відбувається взаємодія сторін, формування їхніх позицій та пошук взаємоприйнятної рішення. Її ефективність визначається не лише структурою процесу, а й якістю комунікації, рівнем довіри між учасниками та здатністю медіатора забезпечити баланс інтересів і конструктивний характер діалогу.

Сучасні наукові підходи підкреслюють перевагу інтегративних переговорних стратегій, орієнтованих на виявлення інтересів сторін, а не на позиційний торг. Такий підхід дозволяє знизити конфронтаційність, розширити спектр можливих рішень і підвищити ймовірність досягнення стабільних домовленостей. Важливу роль у цьому процесі відіграють техніки активного слухання, відкритого обміну інформацією та аналізу альтернатив (зокрема концепція BATNA), які забезпечують більш раціональне прийняття рішень.

Ефективність переговорної фази також значною мірою залежить від організації комунікації. Дослідження підтверджують, що як структуровані моделі з чітким порядком денним і процедурними правилами, так і більш гнучкі формати безпосереднього діалогу можуть бути результативними залежно від характеру конфлікту та рівня довіри між сторонами. Водночас застосування різних стилів медіації — від фасилітативного до оціночного чи більш директивного — дозволяє адаптувати процес до конкретної ситуації[43].

Практичні емпіричні дослідження демонструють, що такі чинники, як раннє залучення медіації, належне управління комунікацією, використання індивідуальних сесій (какусів) та інноваційних форматів взаємодії, суттєво підвищують рівень успішності врегулювання спорів. У цьому контексті поведінка медіатора виступає одним із визначальних факторів впливу на динаміку переговорів і здатність сторін досягти компромісу.

Отже, основна фаза переговорів у медіації є багатовимірним процесом, який поєднує структурні, комунікативні та психологічні елементи. Її результативність визначається синергією професійних навичок медіатора,

готовності сторін до співпраці та правильно обраної переговорної стратегії, що в сукупності забезпечує досягнення стійких і взаємовигідних домовленостей.

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження теоретико-правових засад посередництва у сімейних справах встановлено, що сучасний розвиток правової системи України характеризується поступовим переходом від суто юрисдикційних способів вирішення спорів до ширшого застосування альтернативних, зокрема примирних процедур. Така трансформація обумовлена необхідністю підвищення ефективності захисту прав і законних інтересів учасників правовідносин, а також зменшення навантаження на судову систему.

З'ясовано, що сімейні правовідносини мають складний, багатовимірний характер, поєднуючи правові, соціальні та емоційно-психологічні компоненти. Саме ця специфіка зумовлює підвищену конфліктність у сімейній сфері та водночас ускладнює застосування виключно формалізованих механізмів їх врегулювання. У зв'язку з цим особливого значення набувають альтернативні способи вирішення спорів, серед яких ключову роль відіграє посередництво (медіація).

Проаналізовано підходи до визначення понять «посередництво» та «медіація», що дозволило зробити висновок про їх змістовну близькість та можливість використання як взаємодоповнювальних категорій у сфері сімейних правовідносин. Водночас встановлено, що у національному правовому контексті доцільним є використання терміна «посередництво» як більш традиційного та зрозумілого, із паралельним застосуванням терміна «медіація» відповідно до міжнародної практики.

Визначено, що сутність посередництва у сімейних справах полягає у добровільному врегулюванні конфлікту самими сторонами за участю нейтральної третьої особи, яка сприяє налагодженню комунікації та досягненню взаємовигідного рішення, не маючи при цьому повноважень ухвалювати обов'язкові для сторін рішення. Такий підхід забезпечує більш гнучке, індивідуалізоване та гуманістичне вирішення сімейних спорів.

Дослідження показало, що застосування посередництва у сімейних справах має низку суттєвих переваг порівняно з судовим розглядом, зокрема: конфіденційність, оперативність, зниження емоційної напруги, збереження міжособистісних відносин та підвищення рівня виконання досягнутих домовленостей. Особливої ваги набуває використання посередництва у спорах, що стосуються інтересів дітей, оскільки воно дозволяє врахувати не лише юридичні, а й психологічні аспекти їхнього благополуччя.

Водночас встановлено, що ефективність посередництва залежить від низки факторів, серед яких ключовими є готовність сторін до діалогу, рівень їх правової культури та наявність належного інституційного забезпечення. Наразі в Україні інститут медіації перебуває на стадії становлення, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавчої бази, розвитку професійної підготовки медіаторів та популяризації відповідних процедур серед населення.

Отже, посередництво у сімейних справах слід розглядати як перспективний напрям розвитку правової системи України, який відповідає сучасним міжнародним тенденціям та сприяє підвищенню ефективності врегулювання конфліктів. Його подальше впровадження та розвиток є важливою умовою формування сучасної моделі правосуддя, орієнтованої на потреби людини, забезпечення соціальної стабільності та гармонізацію сімейних відносин.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ТА СІМЕЙ ЯГОТИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

2.1. Організаційно-правова характеристика діяльності Служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради

У контексті сучасного розвитку альтернативних способів вирішення спорів діяльність Служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради набуває особливого значення як інституції, що фактично виконує окремі функції, наближені до медіаційних.

Незважаючи на те, що служба формально не є суб'єктом здійснення медіації у розумінні Закону України «Про медіацію», у своїй практичній діяльності вона широко застосовує елементи медіативного підходу. Зокрема, у процесі роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, працівники служби виступають посередниками між сторонами конфлікту — батьками, дітьми, родичами або іншими зацікавленими особами.

Такі ситуації найчастіше виникають у спорах щодо:

- визначення місця проживання дитини;
- участі одного з батьків у її вихованні;
- виконання батьківських обов'язків;
- конфліктів між батьками та дітьми;
- неналежного виконання сімейних функцій.

У зазначених випадках працівники служби здійснюють комунікативну функцію, спрямовану на налагодження діалогу між сторонами, зниження рівня конфліктності та пошук взаємоприйнятних рішень. Така діяльність за своїм змістом відповідає базовим принципам медіації, зокрема добровільності, орієнтації на інтереси сторін та сприянню конструктивній взаємодії.

Важливим аспектом є те, що застосування елементів медіації дозволяє уникнути ескалації конфлікту та звернення до суду, що особливо важливо у справах, які стосуються інтересів дітей. У цьому контексті служба виконує превентивну функцію, сприяючи досудовому врегулюванню спорів.

Водночас слід зазначити, що відсутність у працівників служби спеціалізованої підготовки з медіації, а також чітко визначених процедур її застосування, обмежує ефективність такого підходу. Крім того, службові повноваження передбачають елементи контролю та прийняття рішень, що частково суперечить принципу нейтральності, який є ключовим для класичної медіації.

З огляду на це перспективним напрямом розвитку діяльності служби є інтеграція професійної медіації у практику роботи з сімейними конфліктами. Це може включати:

- підвищення кваліфікації працівників у сфері медіації;
- залучення професійних медіаторів до вирішення складних випадків;
- впровадження програм досудового врегулювання сімейних спорів;
- розвиток співпраці з центрами медіації та громадськими організаціями.

У 2021 році прийнято Закон України «Про медіацію» № 1875-IX [20], який уперше закріпив правові засади медіаційної процедури. Закон розрізняє договір про проведення медіації, медіаційну угоду (як застереження про медіацію в договорі) та угоду за результатами медіації. Остання визначається як домовленість сторін, досягнута в процесі медіації, що може бути оформлена в усній або письмовій формі. Таким чином, вона є різновидом цивільно-правового договору, який фіксує результат врегулювання спору.

Відповідно до закону, форма угоди за результатами медіації визначається сторонами самостійно. Водночас у окремих категоріях спорів (зокрема трудових та земельних) встановлено обов'язкову письмову форму. Нотаріальне посвідчення такої угоди не є обов'язковим, однак може застосовуватися за домовленістю сторін, особливо у випадках, коли правовідносини цього потребують (наприклад, щодо нерухомого майна або прав, що підлягають державній реєстрації).

Письмова угода підписується сторонами, при цьому медіатор не є її стороною та виконує роль нейтральної особи, яка не бере на себе жодних зобов'язань. Електронна форма угоди допускається за умови накладення кваліфікованого електронного підпису, що надає їй юридичну силу, рівнозначну паперовому документу, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [3], Закону України «Про електронну комерцію» [2] та Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»[5].

Стаття 21 Закону України «Про медіацію» [4] визначає мінімальні вимоги до змісту письмової угоди, зокрема: дату і місце її укладення, відомості про сторони та їх представників, дані про медіатора (медіаторів), а також посилання на договір про проведення медіації та застосовні правила процедури.

Крім того, угода повинна містити чітко визначені зобов'язання сторін, строки та порядок їх виконання, а також наслідки невиконання або неналежного виконання. За згодою сторін можуть бути включені додаткові положення, що сприяють комплексному врегулюванню спору, за умови, що вони не порушують права третіх осіб, публічний порядок чи законодавство.

Угода за результатами медіації не потребує обов'язкового затвердження державними органами та має юридичну силу цивільно-правового договору. Вона відрізняється від мирової угоди в судовому процесі, яка набуває чинності лише після затвердження судом.

Сторони можуть укласти таку угоду на будь-якій стадії спору — до звернення до суду, під час судового розгляду або на стадії виконання судового рішення. У разі перебування спору в суді результат медіації може бути оформлений як мирова угода та затверджений судом, що надає їй статус виконавчого документа.

Якщо ж медіація відбувається поза судовим процесом, угода за результатами медіації не є виконавчим документом. У разі її невиконання сторона змушена звертатися до суду для захисту своїх прав. Таким чином, її виконання ґрунтується на договірній природі та добросовісності сторін.

Українське законодавство також передбачає спеціальні механізми у певних сферах. Зокрема, у трудових спорах сторони можуть звертатися до суду або комісії з трудових спорів у разі невиконання угоди [5], а у земельних спорах — до відповідних органів вирішення спорів [8].

Додатково Закон України «Про медіацію» передбачає стимулювання добровільного виконання домовленостей, зокрема шляхом повернення частини судового збору у разі врегулювання спору внаслідок медіації [8].

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що в країнах континентальної та загальної правової системи угоди за результатами медіації здебільшого розглядаються як цивільно-правові договори. У США та Великій Британії вони визнаються такими, що підлягають примусовому виконанню за загальними правилами договірної права. Судова практика підтверджує тенденцію до забезпечення їх виконання за умови дотримання вимог щодо дійсності правочину.

На рівні Європейського Союзу Директива 2008/52/ЕС [4] встановлює обов'язок держав-членів забезпечити можливість надання медіаційним угодам виконавчої сили. Реалізація цього положення здійснюється через судове затвердження або нотаріальне посвідчення. Аналогічні підходи підтримуються також актами Ради Європи [5].

Особливе значення у міжнародному контексті має Сінгапурська конвенція ООН про медіацію (2019) [10], яка запровадила механізм прямого визнання та виконання міжнародних угод, досягнутих у результаті медіації. Україна підписала цю Конвенцію у 2019 році [4], що створює перспективу її подальшої імплементації.

Отже, угода за результатами медіації є цивільно-правовим договором, спрямованим на врегулювання спору, який набуває обов'язкової сили для сторін, але потребує додаткових юридичних механізмів для примусового виконання. Ефективність цього інституту залежить від рівня правової визначеності, розвитку судової та нотаріальної практики, а також гармонізації з міжнародними стандартами.

Служба у справах дітей та сімей Яготинської міської ради є структурним підрозділом органу місцевого самоврядування, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері захисту прав дитини, підтримки сім'ї та профілактики соціального сирітства на місцевому рівні. Установа функціонує в межах повноважень, визначених чинним законодавством України, та забезпечує виконання делегованих державою функцій у сфері соціального захисту дітей.

Основною метою діяльності служби є створення належних умов для фізичного, інтелектуального та соціального розвитку дітей, захист їх законних прав та інтересів, а також надання підтримки сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Служба підзвітна та підконтрольна виконавчому комітету Яготинської міської ради, а також взаємодіє з іншими структурними підрозділами органів місцевого самоврядування, закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та правоохоронними органами[6].

Діяльність служби базується на широкому колі нормативно-правових актів різного рівня. Насамперед, це Конституція України, яка закріплює основні права і свободи людини і громадянина, включаючи права дитини.

Важливу роль відіграють спеціальні законодавчі акти, зокрема закони України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про місцеве самоврядування в Україні». Ці документи визначають правовий статус служби, її функції, повноваження та механізми взаємодії з іншими суб'єктами соціальної політики[16].

Крім того, діяльність служби регламентується підзаконними нормативними актами, постановами Кабінету Міністрів України, наказами профільних міністерств, а також локальними актами Яготинської міської ради, зокрема положенням про службу у справах дітей та сімей.

Окреме значення мають міжнародні акти, ратифіковані Україною, зокрема Конвенція ООН про права дитини, яка визначає базові стандарти захисту прав дітей і є орієнтиром для формування національної політики у цій сфері.

Організаційна структура служби формується з урахуванням обсягу повноважень та кількості населення територіальної громади. Як правило, вона включає керівника служби, головних спеціалістів та інших працівників, відповідальних за окремі напрямки роботи.

Керівник служби здійснює загальне управління діяльністю, координує роботу працівників, представляє установу у взаємовідносинах з іншими органами та організаціями.

До основних функцій служби належать:

- виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- ведення обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- організація заходів щодо захисту прав дітей;
- підготовка висновків щодо доцільності позбавлення батьківських прав;
- контроль за умовами проживання та виховання дітей у сім'ях, прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу;
- участь у судових засіданнях з питань захисту прав дітей;
- координація роботи з іншими службами та організаціями[18].

Практична діяльність служби реалізується через декілька ключових напрямів. Перший з них — соціально-захисний, який передбачає забезпечення прав дітей на належні умови життя, освіти, медичне обслуговування та розвиток.

Другий напрям — профілактичний. Він включає заходи, спрямовані на запобігання бездоглядності, правопорушенням серед неповнолітніх, а також на попередження вилучення дітей із сімей.

Третій напрям — реабілітаційний, який передбачає роботу з дітьми та сім'ями, що вже опинилися у складних життєвих обставинах. У межах цього напрямку здійснюється соціальний супровід сімей, надання консультацій та сприяння у вирішенні проблем.

Четвертий напрям — інформаційно-консультативний, який включає роз'яснювальну роботу серед населення щодо прав дітей, обов'язків батьків та можливостей отримання соціальної допомоги.

Ефективність діяльності служби значною мірою залежить від налагодженої взаємодії з іншими суб'єктами соціальної роботи. Служба активно співпрацює із закладами освіти, центрами соціальних служб, медичними установами, поліцією, судами та громадськими організаціями.

Така взаємодія забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем дітей і сімей, дозволяє своєчасно виявляти ризики та оперативно реагувати на них.

Незважаючи на значний обсяг виконуваних функцій, діяльність служби стикається з рядом проблем. Серед них — обмежене фінансування, недостатня кількість кваліфікованих кадрів, підвищене навантаження на працівників, а також складність роботи з сім'ями, які перебувають у кризових ситуаціях.

Перспективи розвитку служби пов'язані з удосконаленням нормативно-правової бази, впровадженням сучасних методів соціальної роботи, підвищенням рівня професійної підготовки працівників та розширенням співпраці з громадськими організаціями.

2.2. Особливості вирішення сімейних конфліктів та використання елементів медіації у діяльності Служби

Важливим напрямом діяльності служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради є врегулювання сімейних конфліктів, що безпосередньо впливають на забезпечення прав та інтересів дитини. В умовах сучасного суспільства традиційні адміністративні методи впливу поступово доповнюються альтернативними підходами, серед яких особливе значення має медіація.

Правові засади застосування медіації в Україні визначені Законом України «Про медіацію», який закріплює принципи добровільності, конфіденційності, нейтральності та неупередженості посередника. Водночас діяльність служби також регулюється законами України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та «Про охорону дитинства», що визначають пріоритет захисту прав дитини при вирішенні будь-яких конфліктів.

Сімейні конфлікти, з якими працює служба, найчастіше пов'язані з:

- розірванням шлюбу та визначенням місця проживання дитини;
- участю одного з батьків у вихованні;
- неналежним виконанням батьківських обов'язків;
- конфліктами між батьками та дітьми підліткового віку;
- складними життєвими обставинами (безробіття, насильство, залежності)[20].

У межах своєї компетенції служба не завжди здійснює класичну процедуру медіації, однак активно використовує її елементи у практичній діяльності. До основних із них належать:

- проведення індивідуальних консультацій з кожною стороною конфлікту;
- організація спільних зустрічей для обговорення проблемної ситуації;
- сприяння формуванню конструктивного діалогу;
- акцентування уваги на найкращих інтересах дитини;
- допомога сторонам у пошуку компромісного рішення[2].

Особливістю діяльності служби є поєднання контрольних і консультативних функцій. Працівники служби, з одного боку, здійснюють нагляд за дотриманням прав дитини, а з іншого — виступають як посередники, які допомагають знизити рівень конфліктності у сім'ї.

Для кращого розуміння особливостей використання медіаційних підходів доцільно розглянути узагальнений приклад із практики.

До служби звернулася мати неповнолітньої дитини зі скаргою на колишнього чоловіка, який, за її словами, не бере участі у вихованні дитини та створює конфліктні ситуації під час зустрічей. У свою чергу, батько наполягав на обмеженні його спілкування з дитиною з боку матері.

На початковому етапі працівники служби провели окремі бесіди з кожним із батьків, під час яких було з'ясовано позиції сторін та причини конфлікту. Наступним кроком стала організація спільної зустрічі за участю спеціаліста служби.

У процесі обговорення було застосовано елементи медіації:

- кожній стороні надано можливість висловити свою позицію без переривань;
- увага сторін була зосереджена на інтересах дитини, а не на взаємних звинуваченнях;
- запропоновано варіанти графіка спілкування батька з дитиною.

У результаті сторони дійшли згоди щодо порядку участі батька у вихованні дитини, що було зафіксовано у відповідному рішенні органу опіки та піклування.

Даний приклад демонструє, що навіть часткове використання медіаційних підходів сприяє ефективному вирішенню конфлікту без звернення до суду.

Водночас застосування медіації має певні обмеження. У випадках, коли існує загроза життю або здоров'ю дитини, факти домашнього насильства або систематичне невиконання батьківських обов'язків, служба зобов'язана вживати більш жорстких заходів реагування, включаючи ініціювання судових процедур.

Перспективами розвитку діяльності служби у цьому напрямі є:

- підвищення кваліфікації працівників з питань медіації;
- впровадження спеціалізованих програм сімейної медіації;
- залучення професійних медіаторів та психологів;
- популяризація культури мирного вирішення конфліктів серед населення[8].

Таким чином, використання елементів медіації у діяльності служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради є ефективним інструментом врегулювання сімейних конфліктів. Воно дозволяє не лише захистити права дитини, але й сприяє збереженню сімейних зв'язків та зниженню соціальної напруженості.

Практичний кейс вирішення конфлікту в умовах домашнього насильства

Окрему категорію становлять сімейні конфлікти, пов'язані з проявами домашнього насильства, які потребують негайного реагування та мають свою специфіку врегулювання.

До служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради надійшло повідомлення від закладу освіти про систематичні ознаки психологічного пригнічення дитини та агресивну поведінку батька. У ході перевірки було встановлено, що в сім'ї мають місце конфлікти, які супроводжуються психологічним тиском та елементами домашнього насильства.

На відміну від попереднього кейсу, у цій ситуації застосування виключно медіаційних підходів є обмеженим, що зумовлено необхідністю першочергового забезпечення безпеки дитини.

Алгоритм дій служби включав:

- невідкладне обстеження умов проживання дитини;
- інформування відповідних органів (поліції, соціальних служб);
- проведення профілактичної роботи з батьками;
- оцінку рівня безпеки дитини[2].

Лише після стабілізації ситуації та зниження рівня загрози було частково застосовано елементи медіації, зокрема:

- індивідуальні консультації з батьками;
- роз'яснення правових наслідків насильницької поведінки;
- спрямування сторін до конструктивного діалогу за участю фахівця.

У результаті було досягнуто домовленості щодо зміни поведінки батька та встановлено контроль з боку соціальних служб. У разі невиконання умов передбачалося застосування більш жорстких заходів, включаючи звернення до суду.

Цей приклад демонструє, що медіація у діяльності служби має допоміжний характер і застосовується лише за умови відсутності прямої загрози життю та здоров'ю дитини.

2.3. Проблеми та перспективи впровадження сімейної медіації в діяльність Служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради

Впровадження сімейної медіації у діяльність служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради є важливим напрямом удосконалення механізмів захисту прав дитини та врегулювання сімейних конфліктів. Незважаючи на законодавче закріплення інституту медіації в Україні, її практичне застосування на рівні територіальних громад залишається обмеженим, що зумовлює необхідність аналізу існуючих проблем та визначення перспектив розвитку.

Однією з ключових проблем є недостатній рівень інституційного впровадження медіації у діяльність служби. Хоча Закон України «Про медіацію» створює правові передумови для її застосування, на практиці відсутні чіткі механізми інтеграції медіаційних процедур у роботу органів місцевого самоврядування. Це призводить до того, що працівники служби використовують лише окремі елементи медіації, не маючи можливості реалізувати її як повноцінну процедуру[7].

Другою важливою проблемою є недостатня професійна підготовка кадрів у сфері медіації. Працівники служби, як правило, мають освіту у сфері права, соціальної роботи або педагогіки, однак не завжди володіють спеціалізованими навичками ведення медіаційних переговорів. Відсутність системного навчання обмежує ефективність використання медіаційних підходів у практичній діяльності.

Третім проблемним аспектом є низький рівень обізнаності населення щодо можливостей медіації. Більшість громадян традиційно сприймають вирішення конфліктів через суд або адміністративні органи, не розглядаючи альтернативні способи врегулювання спорів. Це знижує рівень довіри до медіації та обмежує її застосування.

Крім того, слід відзначити ресурсні обмеження, зокрема недостатнє фінансування, відсутність окремих штатних одиниць медіаторів та необхідної матеріально-технічної бази для проведення медіаційних зустрічей. В умовах

підвищеного навантаження працівники служби не завжди мають можливість приділяти достатньо часу кожному випадку.

Окремим викликом є специфіка сімейних конфліктів, з якими працює служба. У випадках домашнього насильства або загрози життю та здоров'ю дитини застосування медіації є обмеженим або взагалі недоцільним, що звужує сферу її використання[3].

Разом з тим, незважаючи на зазначені проблеми, існують значні перспективи впровадження сімейної медіації у діяльність служби.

По-перше, важливим напрямом є інституціоналізація медіації на місцевому рівні. Це передбачає розроблення внутрішніх положень про застосування медіації, визначення алгоритмів направлення сімей до медіатора, а також закріплення відповідних процедур у діяльності органу опіки та піклування.

По-друге, перспективним є підвищення кваліфікації працівників служби шляхом проходження спеціалізованих навчальних програм з медіації. Це дозволить розширити професійні компетентності та підвищити ефективність роботи з конфліктними сім'ями.

По-третє, доцільним є розвиток міжвідомчої та міжсекторної співпраці, зокрема із центрами соціальних служб, громадськими організаціями та професійними медіаторами. Така взаємодія сприятиме формуванню комплексного підходу до вирішення сімейних конфліктів.

По-четверте, важливим напрямом є інформаційно-просвітницька діяльність, спрямована на підвищення рівня обізнаності населення щодо переваг медіації. Проведення семінарів, тренінгів та інформаційних кампаній сприятиме популяризації культури мирного врегулювання конфліктів.

По-п'яте, актуальним є впровадження пілотних програм сімейної медіації на рівні територіальної громади, що дозволить апробувати нові підходи та оцінити їх ефективність.

Таблиця 2.1

Проблеми впровадження сімейної медіації та шляхи їх вирішення

№	Проблеми	Характеристика проблеми	Шляхи вирішення
1	Недостатнє нормативне забезпечення на місцевому рівні	Відсутність внутрішніх положень щодо застосування медіації у діяльності служби	Розробка та затвердження локальних нормативних актів, регламентів використання медіації
2	Низький рівень підготовки працівників	Відсутність спеціальних знань і навичок медіації у працівників служби	Організація навчань, тренінгів, сертифікаційних програм з медіації
3	Низька обізнаність населення	Громадяни не довіряють або не знають про медіацію	Проведення інформаційних кампаній, консультацій, просвітницьких заходів
4	Обмежені ресурси	Недостатнє фінансування та кадрове забезпечення	Залучення грантів, співпраця з громадськими організаціями, оптимізація ресурсів
5	Високе навантаження на працівників	Велика кількість справ унеможливує індивідуальний підхід	Впровадження спеціалізації працівників, делегування частини функцій
6	Складність сімейних конфліктів	Наявність насильства або кризових ситуацій обмежує застосування медіації	Чітке розмежування випадків для медіації та обов'язкове застосування захисних заходів

Отже, впровадження сімейної медіації у діяльність служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради має як об'єктивні труднощі, так і значний потенціал розвитку. Подолання існуючих проблем та реалізація визначених перспектив сприятимуть підвищенню ефективності захисту прав дітей, зниженню рівня сімейних конфліктів та розвитку сучасних підходів до соціальної роботи на місцевому рівні.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дипломної роботи було здійснено комплексний аналіз організаційно-правових засад та практичної діяльності служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради.

Встановлено, що служба відіграє ключову роль у реалізації державної політики у сфері захисту прав дитини на місцевому рівні. Її діяльність має

комплексний характер і охоплює широкий спектр завдань: від соціального захисту дітей до профілактики сімейного неблагополуччя.

Особливу увагу приділено аналізу практики вирішення сімейних конфліктів. З'ясовано, що поряд із традиційними адміністративними методами все більшого значення набувають альтернативні підходи, зокрема використання елементів медіації. Встановлено, що навіть часткове застосування медіаційних технік сприяє зниженню рівня конфліктності, покращенню комунікації між сторонами та захисту інтересів дитини.

Разом з тим, дослідження показало, що впровадження сімейної медіації у діяльність служби супроводжується рядом проблем, серед яких: недостатня інституціоналізація медіації, обмеженість ресурсів, низький рівень підготовки кадрів та недостатня обізнаність населення.

У результаті аналізу визначено основні перспективи розвитку цього напрямку, зокрема: удосконалення нормативної бази на місцевому рівні, підвищення кваліфікації працівників, розвиток міжвідомчої співпраці та впровадження пілотних програм медіації.

Отже, використання медіаційних підходів у діяльності служби у справах дітей та сімей Яготинської міської ради має значний потенціал і може стати ефективним інструментом підвищення якості соціальної роботи та захисту прав дітей.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши сучасний стан використання медіації в Україні та за кордоном, можна зробити низку узагальнених висновків.

Насамперед встановлено, що на сьогодні відсутнє уніфіковане визначення медіації, яке б повною мірою відображало всі її особливості. Водночас більшість наукових підходів ґрунтуються на спільних базових принципах. У результаті їх аналізу виокремлено такі основні засади медіації: добровільність, рівноправність сторін, нейтральність медіатора та конфіденційність.

Саме ці принципи дозволяють ідентифікувати специфічні риси медіації як альтернативного способу вирішення спорів, серед яких інтердисциплінарний характер, орієнтація на інтереси сторін, структурованість і водночас гнучкість процедури, особливі вимоги до медіатора, приватний характер процесу, а також відновлення та покращення відносин між сторонами як одна з ключових цілей.

Дотримання зазначених принципів є необхідною умовою ефективного впровадження альтернативних способів вирішення спорів у правову систему України, оскільки саме вони забезпечують довіру сторін і створюють умови для конструктивної взаємодії без ризику «програшного результату».

У межах дослідження також розглянуто основні моделі медіації залежно від її зв'язку із судовою системою, зокрема позасудову, присудову та судову моделі. Для правової системи України доцільним є розвиток саме позасудової моделі медіації, включно із сімейною, що підтверджується аналізом еволюції інституту медіації з 1990-х років.

Зокрема, розвиток медіації відбувався переважно у приватному та комерційному секторі через діяльність медіаційних центрів і професійних об'єднань, таких як Національна асоціація медіаторів України та Асоціація сімейних медіаторів України.

Порівняльний аналіз медіації з іншими альтернативними способами вирішення спорів (переговорами, примиренням та арбітражем) дозволяє визначити її ключову відмінність — обов'язкову участь нейтрального медіатора. На відміну від

арбітра чи судді, медіатор не ухвалює рішення і не впливає на позиції сторін, а лише сприяє їхньому взаєморозумінню та пошуку взаємоприйняттого рішення.

Аналіз сімейних конфліктів свідчить про їх комплексний характер, що зумовлює тривалість судового розгляду та складність встановлення фактичних інтересів сторін. Сімейні правовідносини мають міждисциплінарну природу, оскільки охоплюють не лише правові, а й психологічні, соціальні та етичні аспекти. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження сімейної медіації як ефективного альтернативного механізму врегулювання спорів.

Однією з ключових особливостей сімейної медіації є робота з емоційною складовою конфлікту, що дозволяє сторонам усвідомити власні інтереси та інтереси іншої сторони, а також відокремити особистісні аспекти від предмета спору. Окрему увагу приділено врахуванню інтересів дітей, що є важливим недоліком судового розгляду, де їх участь та позиція часто враховуються опосередковано.

Додатково встановлено, що сімейна медіація сприяє врахуванню культурних та індивідуальних особливостей сім'ї, що підвищує якість врегулювання спорів.

Окремим важливим аспектом є випадки домашнього насильства, які потребують особливої обережності з боку медіатора. Законодавство України забороняє проведення медіації у таких випадках, тоді як у міжнародній практиці підходи є неоднорідними. У подібних ситуаціях медіатор повинен забезпечити інформування постраждалої сторони про можливість звернення до правоохоронних органів, не порушуючи при цьому принципів конфіденційності, нейтральності та рівності сторін.

Аналіз нормативно-правового регулювання медіації в Україні свідчить про наявність фрагментарного регулювання в окремих законодавчих актах, зокрема у Законі України «Про соціальні послуги», Законі України «Про безоплатну правову допомогу», процесуальних кодексах, Сімейному кодексі України та підзаконних актах Міністерства соціальної політики України. Водночас чинне визначення

медіації у підзаконних актах є недостатньо повним, оскільки фактично ототожнює її з переговорами та не відображає її ключових принципів.

Встановлено, що в Україні відсутній єдиний кодифікований нормативно-правовий акт, який би комплексно регулював процедуру медіації. Попередні законодавчі ініціативи не були реалізовані, що свідчить про недостатній рівень інституційного розвитку цього інституту. Аналіз законопроектних ініціатив також виявляє ризики надмірного звуження сфери застосування медіації, зокрема у сімейних спорах, що може негативно вплинути на її розвиток та ефективність.

Порівняльно-правовий аналіз міжнародного досвіду свідчить про зростаючу роль медіації як ефективного інструменту врегулювання спорів, особливо у справах, що стосуються прав дитини. Водночас в Україні домінує судова модель вирішення спорів, тоді як альтернативні механізми залишаються недостатньо розвиненими.

З урахуванням зарубіжного досвіду доцільним є впровадження моделі, за якої звернення до медіації не є обов'язковою передумовою подання позову до суду. Водночас обґрунтованим є закріплення обов'язку суду інформувати сторони про можливість застосування альтернативних способів вирішення спору, включно з медіацією. При цьому запровадження обов'язкової або судової моделі медіації на сучасному етапі розвитку правової системи України є передчасним.

Доцільним є розроблення та прийняття комплексного законодавчого акта про медіацію за участі професійної спільноти медіаторів, який би забезпечував баланс між правовою визначеністю та гнучкістю процедури. На його основі слід внести системні зміни до суміжного законодавства, зокрема Сімейного кодексу України, з метою розширення можливостей застосування медіації у сімейних правовідносинах.

Важливим напрямом розвитку є також інституційне зміцнення спільноти медіаторів, розвиток центрів медіації та підвищення якості професійної підготовки. Особливу увагу слід приділяти освітнім програмам у закладах вищої освіти, зокрема впровадженню курсів з переговорів та альтернативного вирішення спорів.

Першочерговими кроками у напрямі інтеграції медіації в правову систему України мають стати розроблення стратегічних документів («дорожніх карт»), реалізація пілотних проєктів у судах, підтримка розвитку приватного сектору медіаційних послуг та проведення інформаційно-освітніх кампаній.

Загалом аналіз свідчить, що медіація є ефективним інструментом не лише для розвантаження судової системи, але й для збереження соціальних і сімейних зв'язків, економії ресурсів та забезпечення більш гнучкого й гуманістичного підходу до вирішення конфліктів. У перспективі подальше реформування судової системи та політики у сфері сімейних відносин сприятиме розширенню застосування сімейної медіації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Про медіацію : проєкт Закону України від 19.05.2020 р. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 08.05.2021).
2. Громадська організація Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова. Звіт за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». URL: <https://rm.coe.int/zvitsud2020/1680a0c2d7> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Юридична енциклопедія: В 6 т. Київ : Укр. енциклопедія, 2021. Т. 3. 792 с.: іл.
4. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування: посібник / уклад. Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : Паїс, 2022. 295 с.
5. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. Право України. 2021. № 11-12. С. 225–236. URL: http://ukrmediation.com.ua/files/Pravo_Ukrainy_11-12_2011_page_225-245.pdf (дата звернення: 08.05.2021).
6. Ясиновський І. Г. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2024. № 4. С. 94–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_4_19 (дата звернення: 08.05.2021).
7. Череватюк В. Б. Медіативна процедура вирішення спорів: теоретичний і практичний аспект. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2025. № 2. С. 41–46. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/8554> (дата звернення: 08.05.2024).
8. Волобуєва О. Психологічний контекст визначення медіації як міждисциплінарної науки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологічні науки. 2023. № 1. С. 53–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_pn_2016_1_7 (дата звернення: 08.05.2021).

9. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 1. С. 92–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2022_1_11 (дата звернення: 08.05.2021).

10. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ М-ва соц. політики України від 17.08.2016 р. № 892 : станом на 13 жовт. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16> (дата звернення: 08.05.2021).

11. On certain aspects of mediation in civil and commercial matters : Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council від 21.05.2022 р. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0052&from=GA> (date of access: 08.05.2021).

12. Національна асоціація медіаторів України. Кодекс етики медіатора. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/ethical-code/> (дата звернення: 08.05.2021).

13. Національна асоціація медіаторів України. Що таке медіація. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediation/shcho-take-mediatsiya/> (дата звернення: 08.05.2021).

14. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах : ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів від 21.01.1998 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf (дата звернення: 08.05.2021).

15. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. : станом на 11 квіт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 08.05.2021).

16. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/wpcontent/uploads/2020/01/mediatsiya-u-profesijnij-diyalnosti-yurysta.pdf> (дата звернення: 08.05.2021).

17. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. Право і суспільство. 2023. № 6. С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_6_21 (дата звернення: 08.05.2021).
18. Поліщук М. Я. Моделі медіації: порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн. Судова та слідча практика в Україні. 2023. № 2. С. 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jiru_2023_2_12 (дата звернення: 08.05.2022)
19. Ханик-Посполітак Р.Ю., Посполітак В.В. «Досудове», «альтернативне», «позасудове» врегулювання/вирішення приватноправових спорів: співвідношення понять». Підприємництво, господарство і право. 2019. № 1. С. 38-44. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15432> (дата звернення: 08.05.2021).
20. Leonard L. Riskin. Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed. Harv. Negot. L. Rev. 1996. № 1:7. URL: <https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1684&context=facultypub> (date of access: 08.05.2021).
21. Любченко Я. П. Сутність альтернативних способів вирішення правових спорів. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 2023. № 79. С. 66–72. URL: <http://hdl.handle.net/11300/9172> (дата звернення: 08.05.2021).
22. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження способів альтернативного вирішення правових спорів (adr - alternative dispute resolution). Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація. 2022. С. 165–169. URL: [http://old.univer.km.ua/statti/1.bondarenkozelska_n.l._vprovadzheniya_sposobiv_alternativnoho_vyrishennya_pravovykh_sporiv_\(adr___alternative_dispute_resolution\).pdf](http://old.univer.km.ua/statti/1.bondarenkozelska_n.l._vprovadzheniya_sposobiv_alternativnoho_vyrishennya_pravovykh_sporiv_(adr___alternative_dispute_resolution).pdf) (дата звернення: 08.05.2021).
23. Український Центр Медіації. Про альтернативне вирішення спорів. URL: https://ukrmediation.com.ua/ua/korysna-informatsiia/pro-alternativne_vyrishenniasporiv (дата звернення: 08.05.2021).
24. Несинова С.В. Інститут медіації як сучасний правовий інститут ефективного позасудового врегулювання господарських спорів. Електронне наукове фахове

видання «Порівняльно-аналітичне право». 2022. №5. URL: <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/590> (дата звернення: 08.05.2021).

25. Роджер Фішер, Вільям Юрі. Шлях до так : як вести переговори, не здаючи позицій / пер. з англ. Р. Свято. Київ : Основи, 2022. 220 с.

26. Посполітак В. Діяльність третейських судів в Україні: проблемні питання та тенденції розвитку. Дні науки Національного університету "Києво-Могилянська академія" на факультеті правничих наук, 2022 : матеріали науково-практичної конференції "Альтернативні вирішення правових конфліктів" (м. Київ, 27 січня 2017 року). Київ. НаУКМА. 2022. С. 43-47. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13264> (дата звернення: 08.05.2021).

27. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 1 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 08.05.2021).

28. Ватрас В. А. Поняття сім'я у сімейному праві України. Форум права. 2021. № 1. С. 83-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_1_15 (дата звернення: 08.05.2021).

29. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 480 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2605/1/simeine%20pr.pdf> (дата звернення: 08.05.2021).

30. Ватрас В. А. Про сутність сімейних правовідносин. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2023. № 3-4. С. 111-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2023_3-4_22 (дата звернення: 08.05.2021).

31. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і практика: Навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2023. 416 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/25821> (дата звернення: 08.05.2021).

32. Національна асоціація медіаторів України. Практичне застосування медіації: Практично-методичний посібник викладача URL: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2018/05/Curriculum_Mediation_print.pdf (дата звернення: 08.05.2021).

33. Гусєва К., Проценко Д. Як, коли, де працює діалог? Практичний посібник. Київ : Organization for Security and Co-operation in Europe, 2022. 52 с. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/422831> (дата звернення: 08.05.2021). 34. Яблонська Т. М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. Український соціум. 2024. № 2 (4). С. 80-84. URL: https://ukr-socium.org.ua/wpcontent/uploads/2004/04/80-84__no-2__vol-4__2004__UKR.pdf (дата звернення: 08.05.2021).

35. Ващенко І. В., Л. В. Кондрацька. Особливості сімейних взаємин у сучасних подружніх парах. Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2025. № 3-4. С. 13-17. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/4494> (дата звернення: 08.05.2022).

36. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулюванні сімейних конфліктів. Приватне право і підприємництво. 2024. № 15. С. 158-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pprip_2016_15_41 (дата звернення: 08.05.2021).

37. Мирне вирішення сімейних спорів / Гаро. Г. О., Спектор О. М., Водоп'ян Т. В. та ін. Харків: Фактор, 2024. 80 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pprip_2016_15_41 (дата звернення: 08.05.2021).

38. Потьомкіна Ю. Медіація у сімейних спорах: шлях до примирення, порозуміння та врегулювання. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/mediaciya-u-simeynih-sporahshlyah-do-primirennya-porozuminnya-ta-vregulyuvannya.html> (дата звернення: 08.05.2021).

39. Офіс Ради Європи в Україні. Домашнє насильство – від фактів до дій. Як Стамбульська конвенція поліпшить становище? URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/domestic-violence-from-facts-to-acts-how-willthe-istanbul-convention-improve-the-situation-> (дата звернення: 08.05.2021).

40. Susan Landrum. The Ongoing Debate About Mediation in the Context of Domestic Violence: A Call for Empirical Studies of Mediation Effectiveness. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2416889 (date of access: 08.05.2021)

41. Юридична газета. Чи можливе мирне врегулювання ситуацій в сім'ї? : за результатами круглого столу «Насильство в сім'ї: як захиститися?» від 01.10.2022. URL: <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychnagazeta/20161101/281865823024838> (дата звернення: 08.05.2021).

42. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Врегулювання спору за участю судді: проблеми та перспективи застосування. Університетські наукові записки. 2018. № 67–68. С. 62–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2023_3-4_8 (дата звернення: 08.05.2021).

43. Лист Апарату Верховної Ради України №18/07-229 від 8 лютого 2021 р. Відповідь на запит на доступ до публічної інформації від 07.02.2021 р.

44. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.05.2021).

45. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.05.2021).

46. Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати: Наказ М-ва соц. політики України від 03.09.2012 № 537 : втрата чинності від 21.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12> (дата звернення: 08.05.2021).

47. Класифікатор соціальних послуг: Наказ М-ва соц. політики України від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 08.05.2021).

48. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12> (дата звернення: 08.05.2021).

49. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI : станом на 18 лип. 2020. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 08.05.2021).

50. Правила адвокатської етики: правила затверджені установчим З'їздом адвокатів України 17.11.2012 № n0003418-12 : станом на 9 чер. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12> (дата звернення: 08.05.2021).

51. Класифікатор професій ДК 003:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 : станом на 18 лип. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення: 08.05.2021).

52. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. : станом на 11 квіт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 08.05.2021).

53. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 13 лип. 2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 08.05.2021).

54. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07> (дата звернення: 08.05.2021).

55. Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 30 травня 2019 року у справі № 442/6319/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82119234> (дата звернення: 08.05.2021).

56. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Врегулювання спору за участю судді: проблеми та перспективи застосування. Університетські наукові записки. 2018. № 67–68. С. 62–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2023_3-4_8 (дата звернення: 08.05.2021).

57. Національна асоціація медіаторів України. Діяльність. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/namu/services/> (дата звернення: 08.05.2022).

58. Асоціація сімейних медіаторів України. Про Асоціацію. URL: <http://afmu.org.ua/pro-asociasiyu/> (дата звернення: 08.05.2022).

59. Програмний документ «Інтеграція медіації в судову систему України»: Підготовлено Тетяною Кисельовою у рамках проекту Ради Європи «Підтримка

впровадженню судової реформи в Україні». URL: <https://rm.coe.int/kyselova-tmediation-integartion-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7> (дата звернення: 08.05.2021).

60. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Актуальні проблеми політики. 2025. № 55. С. 260-267. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3250> (дата звернення: 08.05.2021).

61. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-vukrayini> (дата звернення: 08.05.2021).

62. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015> (дата звернення: 08.05.2021).

63. Асоціація сімейних медіаторів України. Соціальна послуга сімейної медіації в Україні. URL: <http://afmu.org.ua/pro-asociaciyu/socialna-posluga/> (дата звернення: 08.05.2021).

64. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 08.05.2021).

65. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. канд. юрид. наук. Київ. 2019. 484 с. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/uploads/documents/31793.pdf> (дата звернення 08.05.2021 року).

66. Череватюк В. Б. Медіативна процедура вирішення спорів: теоретичний і практичний аспект. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2025. № 2. С. 41–46. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/8554> (дата звернення: 08.05.2021).

67. Міністерство юстиції України. Право на справедливий суд: практика європейського суду з прав людини щодо України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7474 (дата звернення: 08.05.2021).

68. Lejla Ramovic. 'Compulsory' mediation and article 6 ECHR. URL: <http://scriptiesonline.uba.uva.nl/document/655099> (date of access: 08.05.2021).

69. Alassini and others v Telecom Italia SpA: Judgment of The Court of Justice of the European Union of 18.03.2010 no. C-317/08. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62008CJ0317&from=EN> (date of access: 08.05.2025).

70. EU: The impact of the EU Mediation Directive 2008/52/EC. URL: <https://libralex.com/publications/the-impact-o-the-EU-mediation-directive> (date of access: 08.05.2025).

71. Конвенція про права дитини: ратифіковано Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 08.05.2021).

72. UN Committee on the Rights of the Child (CRC). General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard: adopted by the Committee at its Fifty-first session Geneva, 25 May-12 June 2023. URL: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC12.pdf> (date of access: 08.05.2021).

73. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: ратифіковано із заявою Законом України від 03.08.2006 № 69-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 08.05.2021).

74. Потьомкіна Ю. С. Приєднання України до Сінгапурської конвенції: що далі? URL: https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Potomkina_Pryyednannya-Ukrayiny-doSingapurskojy-konventsiiyi.pdf (дата звернення: 08.05.2021).

75. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя : ухвалено Комітетом 99 Міністрів Ради Європи на засіданні заступників міністрів від 14.05.1981. URL: http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/pd07072014_1.pdf (дата звернення: 08.05.2021).

76. Статут Ради Європи: приєднання Законом України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_001 (дата звернення: 08.05.2021).

77. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Mediation. URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-work/mediation> (date of access: 08.05.2021). 78. Guidelines for a better implementation of the existing recommendation concerning family

mediation and mediation in civil matters : adopted by European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) in Strasbourg, 7 December 2023. URL: <https://rm.coe.int/16807475b6> (date of access: 08.05.2021).

79. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей : прийнято Комітетом міністрів Ради Європи від 17.11.2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 08.05.2021).

80. Богданов С., Єрмоєнко Г. Що таке сімейна медіація? URL: <https://www.ukrmediation.com.ua/ua/korysna-informatsiia/materialy/u-vilnomudostupi/1634-shcho-take-simeina-mediatsiia> (дата звернення: 08.05.2021). 81. Marian Roberts. Mediation in Family Disputes: Principles of Practice – 4th ed. Surrey : Ashgate Publishing Limited, 2024. URL: <https://bit.ly/2LJYccP> (date of access: 08.05.2021).

82. Family Law Act 1996: Act of Parliament of the United Kingdom. URL: <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/92499/107777/F1385488778/GBR92499.pdf> (date of access: 08.05.2021).

83. International Institute for Conflict Prevention & Resolution. Legislation: Where the Uniform Mediation Act Stands in the States. URL: <https://www.cpradr.org/newspublications/articles/2005-06-16-legislation-where-the-uniform-mediation-act-stands-in-the-states-web> (date of access: 08.05.2021).

84. Яворська О., Демчук А. Медіація в сімейних спорах. Історико-правовий часопис. 2013. № 2. С. 79-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2013_2_19 (дата звернення: 08.05.2021).

85. HG.org. Mandatory Mediation in California Divorce. URL: <https://www.hg.org/legal-articles/mandatory-mediation-in-california-divorce-45911> (date of access: 08.05.2021).

86. The People's Law Library of Maryland. Family Mediation URL: <https://www.peoples-law.org/family-mediation> (date of access: 08.05.2021).

87. Ministry of the Attorney General. Ontario Mandatory Mediation Program. URL: <https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/courts/manmed/notice.php> (date of access: 08.05.2021).

88. Поліщук М. Я. Розвиток та поширення медіації як спосіб вирішення цивільно-правових спорів у межах правової системи. *Право і суспільство*. 2016. № 2(3). С. 67-71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2022_2\(3\)__13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2022_2(3)__13) (дата звернення: 08.05.2021).

89. Mediation Act: Act of Bundestag of 21 July 2012 as last amended by Article 135 of the Statutory Instrument of 31 August 2025. URL: https://www.gesetze-iminternet.de/englisch_mediationsg/englisch_mediationsg.html (дата звернення: 08.05.2021).

90. The New German Mediation Act – Paving the Way for Mediation As Established Standard in Dispute Resolution? URL: <http://www.shearman.com/~/media/Files/Document-Manager-Files> fromBDS/MediationsG.pdf (date of access: 08.05.2021).

91. Pali Brunilda, Voet Sandra. Family mediation in international family conflicts: the European context. URL: <https://lirias.kuleuven.be/retrieve/486898> (date of access: 08.05.2021).

92. Dr. Jolanta Sondaitė. Šeimoms mediacija: užsienio šalių patirtis. *SOCIALINIS DARBAS*. 2006. № 5(2). С. 24-28. URL: <https://arbitrazoteismas.lt/wpcontent/uploads/2014/08/7-eimos-mediacija-u-sienio> ali-patirtis.pdf (date of access: 08.05.2021).

93. Український Центр Медіації. Кодекс етики медіатора. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/kodeks-etyku-mediatora> (дата звернення: 08.05.2021).

94. European code of conduct for mediators. *Zkm – zeitschrift für konfliktmanagement*. 2024. No. 4. URL: https://www.centrale-fuermediation.de/media/zkm_2_2004_148_172.pdf (date of access: 08.05.2021).